

חודש תמוז

בין המצרים

סיבת חורבן הבית משום פטירת משה רבינו

גם בי התאנף ה' בגללכם לאמור גם אתה לא תבא שם (דברים לא, ז)

גם בי התאנף ה' בגללכם וגו'. קשה והלא לא מצינו שהתאנף ה' על משה בעון המרגלים. ורמב"ן פירש ואמר ועוד הוספתם להרע פעם אחרת, עד שגרמתם להתאנף בי. ע"כ. ואין דבריו נראים, כי רואני שעדיין הוא מדבר בענין המרגלים, שכן אמר הכתוב אחר זה וטפכם אשר אמרתם וגו' עד סוף הפרשה, והוא מדבר בענין המרגלים, ולמה הפסיק בתוך הענין בשלא כענין. ומה שהליץ הרב שרצה להזכיר יחד הנמנעים מעבור הארץ, שהם היו גרמא לזה, לא ידעתי מה הנאה יש בזה.

והנכון הוא על פי דבריהם ז"ל (תענית כט.) שאמרו בפסוק (במדבר יד, א) 'ויבכו העם בלילה' וגו', קבעו בכיה לדורות, כי ליל תשעה באב היתה, שבו נחרב הבית. ואמרו עוד (סוטה ט.) שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש, לא היה הבית נחרב, שאין אומה ולשון נוגעת בו. ואמרו עוד (מדרש תהלים עט) בפסוק (תהלים עט, א) 'מזמור לאסף אלהים באו גוים' וגו', וז"ל, 'קינה' מבעי ליה, אלא על שהשליך חמתו על עצים ואבנים.

מעתה אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש, ולהשליך חמתו עליו לא אפשר כנזכר, ויחר אף ה' בשונאי ישראל ויהיה כליונם במקום חורבן הבית. לזה גזר ה' בגזרת המרגלים גם על משה שימות במדבר. והוא אומרו גם בי התאנף ה' בגללכם, פירוש, בגלגול דברים שלכם, כי אם לא היה עון המרגלים והיו נכנסים, אפשר שהיה נכנס משה עמהם, והגם שיבנה בית המקדש אין מיחוש, כי לא נתגבר בחינת הרע והיו עומדים בצדקם בארץ, אלא מאמצעות עון מרגלים גברה יד רשעה וידע ה' כי לא יעמדו בצדק. וצא ולמד משירת האזינו.

ואם תאמר והלא רואני שמיתת משה היתה על מי מריבה (במדבר כ, יב). כבר כתבתי שם (פסוק ח) שאם משה היה מקדש שמו יתברך, היו ישראל חוזרים לטהרתם שהיו בו קודם חטא המרגלים באמצעות קידוש ה' הגדול, והיה ה' מתיר שבועת משה, והיה נכנס לארץ ובונה בית המקדש מכון לשבתו עולמים: [אור החיים]

בניה על חורבן הבית מפטירת משה

ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר. משה עבדי מת ועתה קום עבר את הירדן הזה אתה וכל העם הזה אל הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל (יהושע א, א-ב)

ויהי אחרי מות משה עבד ה' וגו', משה עבדי וגו'. צריך לדעת למה אמר תיבת ויהי, שיורה על הצער, מלשון וי היה. והגם דכלל זה אינו אלא באומרו ויהי בימי, מכל מקום ויהי לבד גם כן על הרוב תמצא שיורה כן, וכזה אמרו רז"ל (מגילה י:).^א ואם כוונת כתוב לומר שעל ידי פטירת משה רבנו ע"ה היה ה' הזה, לא צריך קרא, דפשוט הוא, דכבר אמר (דברים לד, י) ולא קם נביא עוד בישראל [כמשה]. ואגב ראיתי לדקדק תיבת 'עוד', שהיה מספיק לומר, ולא קם נביא, אלא הכוונה לומר, שלא קם ולא יקום כמשה יי. ובזה לא תיקשי לדברי רבותינו שאמרו (ראש השנה כא:), שביקש שלמה להיות כמשה, יצאת בת קול ואמרה לו, וכתוב יושר דברי אמת (קהלת יב, י), ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, ע"כ. ומאי קושיא, דמה שאמרינן ולא קם הוא על העבר, כאומרו 'קם', עבר, אבל לעתיד, לא אמר שלא יהיה, ובמה שפירשתי יבוא על נכון. ואם כן למה הוצרך לומר ויהי, כיון שאין לנו תמורתו, אין לך וי כזה [וכו'].

וליישב הכתובים אציגה לפניך, מה שנאמר במדרש (ספרי דברים, פיסקא שה) וזה לשונו, בשעה שמת משה רבנו ע"ה היה יהושע בוכה ומתאבל עליו ימים רבים והיה צועק אבי אבי רבי רבי, אמר לו הקב"ה למה אתה בוכה, וכי לך לבדך מת, והלא גם לי מת, שמיום שמת, אבל לפני, שנאמר (ישעיה כב, יב) ויקרא ה' אלהים צבאות [ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שקן וכו'], ולא עוד אלא שהוא מזומן לחיי עולם הבא שנאמר (דברים לא, טז) 'הנך שוכב וגו' וקם' וגו', עד כאן. באמת תמהתי

רא. כל 'ויהי' איכא הכי ואיכא הכי, 'ויהי בימי' אינו אלא לשון צער.

רב. כן כתב רבינו באור החיים (דברים לג, א) בפסוק 'וזאת הברכה אשר בך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו', הובא לעיל ב'אושפיון דמשה'.

מנין מצא בעל המדרש לומר זה, ומי גלה לו סוד זה ענין יהושע ותשובתו של הקב"ה, אין זו אלא נבואה.

אכן, בעל המדרש דקדק מה שדקדקתי בעצמו, ודרש דרשתו כמין חומר. והוא, למה שהקשיתי אומרו ויהי אחרי, ירצה לומר וי היה אחרי מות משה בהפלגה, שאחר שעברו ימי בכייתו, עדיין היתה הבכיה, והיינו דחוזרת תיבת אחרי אתיבת ויהי. ואומרו עבד ה', היא הסיבה להפלגת הבכי והאבל, וזה אומרו 'ויהי צועק אבי אבי' וכו', כי הוא רכב ישראל ופרשיו, ולא קם נביא עבד ה' כמשה. ועדיין לא נודע מי הוא בעלן של דברים, מי הוא הבוכה ומתאבל ימים, עד שאמר הכתוב ויאמר ה' אל יהושע בן נון, כי הוא בעל הדבר להיות[ו]ן משרת משה, דאם לא היה כי אם טעם דעבד ה', לא יבכה ויתאבל יהושע יותר משאר ישראל, אלא שהוא נוסף עליהם, שהיה משרתו, וזה אומרו בעל [המאמר] 'רבי רבי'. וזהו מה שכיוון הכתוב באומרו לאמר, פירוש, כי הוא יהושע צעקתו היתה, שהיה אומר אוי לי על רבי, אשר מצד זה היה מגדיל בכייתו ואבלותו, יותר מכל ישראל באורך הימים.

ואומרו משה עבדי מת, פירושו, וכי לך לבדך מת, והלא לי מת, ואיה איפה אבקש לי עבד נאמן כמשה, אם אתה לא נשאר לך אדון כמוהו, גם אני לא נשאר לי עבד כמוהו. והמכוון הוא, דיהושע בכה כי אין שבר כשברו, עד שנחמו ה', כי גם הוא כביכול יגדל לו כאב חסרונו כיהושע, כי הוא הבעלים ברוך הוא. והוא דברי המאמר 'והלא לי מת', שהוא רמוז באומרו משה עבדי מת.

ובדרך הלצה ירצה באמרו משה עבדי מת, על דרך אומרים ז"ל (ב"ר פד, כא) כי על החי לא יקובלו תנחומין, כאשר מצינו ביעקב אבינו ע"ה, אשר נתאבל ימים רבים, וימאן להתנחם וגו' (בראשית לו, לה). וכאן כאשר ראה ה' את יהושע הפליא לעשות וימאן להתנחם, אמר לו, מה זה יהושע, ידוע תדע כי משה עבדי מת, והמת יתקבל עליו תנחומין, לכן התנחם ועתה קום עבור וגו'.

וכוונת בעל המאמר באומרו, 'והלא מיום שמת, אבל לפני, שנאמר ויקרא' כו' קשה, דכתוב זה יורה על חורבן בית המקדש. וגם מה שכתב, 'ולא עוד אלא שמזומן' וכו' קשה, מה מעלה ומוריד זה לנחמו ליהושע. ותו, מריה דאברהם, מנין יעלה על דעתנו חס ושלום שיהיה להפך, ופשוט הוא, כי הוא בראש הקרואים ואת עצומים יחלק שלל י'.

רג. בספרי האזינו איתא, ויתא ראשי עם (דברים לג, כא) מלמד שעתידי משה ליכנס בראש כל העם חבורה וחבורה, וכו' וליטול עם כל אחד ואחד שכו, וכן הוא אומר (ישעיה כג, יב) לכן אחלק לו ברכים ואת עצומים יחלק שלל.

אבן, הנה ידוע כי שתי סיבות היו לפטירת משה רבנו ע"ה כאומרם ז"ל, אחת בשביל דור המדבר שיהיה להם חלק לעולם הבא, כדרשת רז"ל (במדב"ר יט, יג) על פסוק (דברים לג, כא) ויתא ראשי עם. והסיבה השנייה, אמרו רז"ל, כי אם היה נכנס משה רבינו ע"ה לארץ ישראל, והיה בונה בית המקדש, אין אומה ולשון היתה יכולה ליגע בו. עוד אמרו ז"ל (קידושין לא:): על מה שכתוב (תהלים עט, א) 'מזמור לאסף' וגו' קינה מיבעי ליה, ואמרו על שהשליך ה' חמתו על העצים ועל האבנים, לזה אמר שיר ומזמור, שלא השליך חמתו על ישראל, ואם כן, אם היה משה נכנס לארץ ישראל ובונה בית המקדש לא היה נחרב, והיה ה' שופך חמתו על ישראל ח"ו. לזה אמר אמר ה' ליהושע, כי לי יאות למבכי, כי הוא גרם לי לבכות על חורבן בית המקדש, שישלטו בו האומות. ואמרו 'מיום שמת', ידוע הוא שכל המחוסר בילה [וראוי לבילה] אין בילה מעכבתו (יבמות קד:), וכאילו מעת פטירתו היתה הבכיה. וה' היה מוכרח לעשות זה, שלא יכלה שונאיהם של ישראל באפו ובחמתו: [ראשון לציון]

עון חורבן בית ראשון ושני כעוון ער ואונן

בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען (במדבר כו, יט)

בני יהודה. פרשה זו תרמוז מאורעות עם בני ישראל, ובחר לרמוז ביהודה מהטעם עצמו שאמרו ז"ל (ב"ר פ' צ"ח) למה נקראו ישראל על שם יהודה, אומרו בני יהודה הם התולדות יתכנו בשם בני כידוע, ואמרו ער ואונן ירמוז לבית ראשון ובית שני, ער כנגד בית ראשון על דרך אומרו (שה"ש ה, ב) אני ישנה ולבי ער שהיה הקדוש ברוך הוא בו ער בהשגחה גדולה עמנו בבית המקודש, אונן הוא בית שני וקראו אונן לשון אונאה לפי שהיה חסר דברים העיקרים של בית המקודש ואמרו ימת ער ואונן הוא חורבן הבתים, כי סילוק שכינה מהם יקרא מיתה שפרחה הנפש שהיא השכינה ונשאר הבית מת בעונות ומלא טומאת הקליפה הנתונה בו כידוע, גם תמצא שעון שבו מת ער הוא העון עצמו שגרם החורבן שאמרו ז"ל (שבת סב:): שהיו מסריחין על מטותיהם והוא מעשה ער דכתיב (בראשית לח, ט) ושחת ארצה, ועון אונן הוא עון שגרם חורבן בית שני שהיה להם שנאת חנם (וימא ט:): וכמו כן אונן דכתיב בו (עו) לבלתי נתן זרע לאחיו, גם לשון אונאה שהיו מאנים זה את זה, ואמרו בארץ כנען רשם מקום המקודש כי הוא בארץ כנען ושם מיתתו שחזר ליכנס ברשות ס"מ הנקרא כנען.

גם ירמוז סיבה אחת כללית והיא שישראל לא הורישו הכנעני ונשאר יושבים בה וזה סבב להטותם מדרך המוסר כידוע, והוא מה שרמז במאמר בארץ כנען,

ואומרו ויהיו בני יהודה ירמוז לצער הבא להם אחר חורבן הבית ווי היו בני יהודה בגלות ביד אויביהם אשרי מי שלא טעם שליטת שונא, ותמצא שבכל השבטים לא הזכיר הכתוב לשון זה של ויהיו אלא כאן, ובבנימין כידוע הטעם שם ואומרו למשפחותם כי כל משפחות בית ישראל בכל מקום שהם כל הנקרא בשם יהודה ווי היו: [אור החיים]

צפית לישועה

בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען. ואומרו לשלה נתכוון למושיע ורב הבא לגאול מגלות האחרון הנקרא 'שלה'. והגם שיעקב קראו 'שילה' (בראשית מט, לא) לא ישתנה השם בזה, וצא ולמד ממשפחות הרשומות כמה השתנות בשמות. ואולי שרמז בסמיכות מאמר לשלה עם מאמר ויהיו בני יהודה, שצריכין ישראל להצטער בשבילו ולקוות לישועתו, וכמו שאמרו רז"ל במעשה רבי יהושע בן לוי ששאלו המשיח אם ישראל מכירים בצערו וחולים עליו וכו' עד כאן י"י, וכדברי הזוהר (ה"ב נה:): בפירוש פסוק (ישעיה נב, ח) 'קול צופיך נשאו קול' וגו'. והוא מאמר ויהיו, פירוש, יהיו בווי שהוא הצער למשפחותם, בשביל שלה, והוא אומרו לשלה וגו'. ובזה יהיו משפחת השלני, פירוש, דור שכן דוד בא, ויקראו על שמו דורו של משיח.

עוד ירמוז במה שנדקדק אומרו השלני, ואין אות הנו"ן בבנין השם, ואין כן מנהגו להוסיף בשם המשפחה אות חדשה זולת ה"א ויו"ד, כאמור בכל הקודמות 'חנוך משפחת החנוכי' וגו' (לעיל פסוק ה), אכן ירמוז למה שאמרו ז"ל (ילקוט ישעיה רמז תצט) בפסוק 'והחזיקו זה בכנף איש יהודי' וגו' (זכריה ח, כג), יעויין שם דבריהם. והוא זה שרמז במאמר השלני, פירוש, שהאומות כולן יאמרו לכל אחד מישראל שלו אני.

ואומרו לפרץ משפחת הפרצי, ירמוז על דרך אומרם (יבמות עו:): שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך. והכוונה, כי בבא הבא מפרץ יהיו כל ישראל משפחת הפרצי, מלכים. ועל אותו זמן הוא שאמרו ז"ל (ב"מ קיג:): כל ישראל בני מלכים, וכן אמר הנביא (ישעיה מט, ז) 'מלכים יראו וקמו' וגו' י"י. גם ירמוז על הפרצה הגדולה אשר יפרוץ באומות לאין תכלית.

רד. בסגולת משה כתב, שמצינו כן ברבי יהושע בן לוי שנכנס לגן עדן בחייו, וראה עוד באוצר המדרשים (עמ' ריא).

רה. ופירש שם במצודות דוד, בעת הגאולה כשיראו אותו המלכים יקומו מפניו וכאשר יראוהו השרים ישתחוו לו.

תד _____ חודש תמוז / חודש מנחם אב ♦ פרדס אור החיים

ואומרו לזרח משפחת הזרחי, ירמוז מה שאמר הכתוב (שם ס, ב) 'הנה החושך וגו'
ועליך יזרח ה', וכתוב (שם פסוק כ) 'והיה לך ה' לאור עולם', והוא אומרו
משפחת הזרחי, אשר עלינו יזרח ה':
[אור החיים]

חודש מנחם אב

אריכות הגלות

ענין ארבע גלויות

והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים. ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. וירא אלהים את האור כי טוב ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה, ויהי ערב ויהי בקר יום אחד

(בראשית א, ג)

ולדרך זה יתבאר אומרו והארץ היתה תהו, כאן רמז בעונות לגליות ישראל, שהיא סיבת מניעת דירתו יתברך בארץ. גלות האחד, הוא גלות מצרים, אשר נשאר בו 'ארבע מאות ושלושים' כמנין תה"ו, ת' ואחד עשר, ובהו חשבוננו, 'תשעה עשר', הרי ת"ל. ומשמעות ובהו, גם כן ירמוז לגלות שלאחריו, שהוא גלות בבל, נקרא גלות בבל בהו, כי תרגום בהו ריקניא, וכתוב בירמיה סימן נ"א (פסוק לד) על גלות בבל, 'אכלני הממני נבוכדנאצר מלך בבל הציגני כלי ריק'.

ואומרו וחשך על פני תהום, ירמוז על הגלות המר אשר אנו בו שקועים בתהום אשר אין לו סוף זה לנו אלף ותרע"א שנה, ולא די אורך הגלות אלא חושך, שירמוז לשני דברים, האחד, לשיעבוד העמים וכובד עול המסים עד כי 'חשך משחור תארם' (איכה ד, ח), זה רודה וזה מרדה, אשרי מי שלא ראה, ובפרט במערב

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תה

שלנו. והשני, הוא על היצר הרע אשר החשיך העולם, ובעונותינו, רבו פריצי עמו ישראל והותר להם נבלות הפה ושכועת שוא ולשון הרע וגזל, ומונעם מלעשות תשובה לשוב שבותם. ולא יאמר אדם בראותו כל כך ירידת ישראל כל אורך הזמן כי חס ושלום אבדה תקוה מבנים, לא כן הוא, אלא ויאמר אלהים יהי אור, הוא אור הגאולה העתידה המופלא, ואומרו ויהי אור על דרך אומרם בתיקוני הזוהר (תיקון כא) ויהי רוז, ש'אור' בגימטריא 'רוז', הכוונה שגזר ה' יתעלה שמו שאור זה של מלך המשיח לא יתגלה בעולם ויהיה סוד טמון אצלו כאומרם (שם) ללבי גליתי מלבא לפומא לא גלי. ואומרו וירא אלהים את האור כי טוב, חוזר על האור מצד עצמו כי טוב הוא, אשרי עין ראתה, וחוזר גם על מה שרמזו שיעשהו בסוד נסתר, כי טוב, שכן צריך להיות כאומרם ז"ל¹⁰ מכמה טעמים. ואומרו רוח אלהים וגו' אמרו במדרש (ב"ר ב, ד) זה רוחו של משיח, מרחפת על פני המים אין מים אלא תורה על דרך אומרם בזוהר (זו"ה יב:): שלא יגאלו ישראל אלא בזכות התורה שנמשלה למים (תענית ז).

והנה ידוע הוא כי בעונותינו הרבים הרבה נצוצות של קדושה הוטבעו בתוך הקליפות, וגם הרבה ערב רב נשתקעו בתוך הקדושה כאומרם בספר תיקוני הזוהר הקדוש (תיקון טו), ומעורבים רע בטוב וטוב ברע, לזה צריך כביכול להבדיל הטוב מהרע, והאור מהחושך אשר נתערבו. והנה ידוע כי הקליפה, חיותה היא יניקתה מהקדושה דוקא, וזולת זה אין לה חיות¹¹, ולכן אז בהבדילו ה' את האור שהיא הקדושה, ונשאר הרע מובדל ואין לו מקום חיות לינק ממנו, ממילא יבטל. וזה הוא אומרו (זכריה יג, ב) 'ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ', כי ידמה לקציצת האילן ממקום יניקתו ושורשו אשר יונק ממנו שיבש ולא יצלח עוד, ולא ישאר כי אם האור הטוב.

וזה הוא שאמר ויקרא אלהים לאור יום, פירוש, ויקרא, לשון יקר וגדולה, כי אין מעלת הקדושה נכרת אלא בהפיל הקליפה הנקראת חושך, והודיע הכתוב כי ביום ההוא הידוע לפנינו במרום יקרא ה' לאור ביקר וגדולה, וזה יהיה ביום ידוע לה' שיהיה בו ה' אחד. ואומרו ולחשך קרא לילה לשון מקרה הוא בלתי טהור, ולזה לא סמך הכתוב על תיבת ויקרא שאמר בתחילה, כי אין יקר וכבוד עוד לחושך, אלא מקרהו יהיה דוקא בלילה, והוא סוד אומרו (דברים כג, יא) 'מקרה לילה', אבל

10. ראה חגיגה (יב) פסחים (נד:).

11. ראה דברי רבינו באור החיים (במדבר יד, ט) בפסוק 'כי לחמנו הם סר צלם'.

תו _____ חודש מנחם אב ♦ פרדס אור החיים

כשיעבור הלילה שהוא זמן הגלות כמו שאמר הכתוב (ישעיה כא, יא) 'משא דומה וגו' שומר מה מלילה', כי הגלות דומה ללילה (ראה ירושלמי תענית א, א), ואז בעלות השחר אין עוד חושך ולא לילה, אלא ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, כי בחינת הרע נסתלקה ואינה, 'ולילה כיום יאיר' (תהלים קלט, יב), 'והיה אור הלבנה כאור החמה' (ישעיה ל, כו), והוא אומרו יום אחד, והוא שרמז הכתוב באומרו (זכריה יד, ט) 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד':

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת

נר תמיד (שמות כז, כ)

ויקחו אליך. ובדרך רמז יתבאר הכתוב על דרך מאמר הובא בספר זוהר חדש (ה"א טו.) כי ארבע גליות של ישראל, כל אחד מהם נגאלו ממנו בזכות אחד, גלות הראשון נגאלו בזכות אברהם אבינו עליו השלום, שני נגאלו בזכות יצחק, שלישי בזכות יעקב, והרביעי תלוי בזכות משה. ולזה נתארך הגלות, כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצות, אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה.

וזוה הוא שרמז הכתוב כאן באומרו ואתה תצוה את בני ישראל, על דרך (תהלים צא, יא) 'כי מלאכיו יצוה', או על דרך אומרם ז"ל אין יצו' אלא מלכות, כי הוא ימלוך עלינו לעתיד. ותנאי הוא הדבר שיעסקו ישראל בתורה. וזה הוא אומרו ויקחו אליך שמן זית זך, ירמוז אל התורה שנמשלה לשמן, מה השמן מאיר לעולם, כך התורה, והם דברי הזוהר שכתבנו בסמוך. ודקדק לומר זך, שצריכין לעסוק בתורה לשמה, בלי שמרים, שהם לקנתר ח"ו או להתגדל וכדומה, אלה הם שמריה. ואמר עוד כתית, פירוש, שצריכין לעסוק בתורה ולכתת גופם וכחם, על דרך אומרו (במדבר יט, יד) 'זאת התורה אדם כי ימות' (ברכות סג,):, וכבר כתבתי ענין זה בחפצי (חפץ ה' שבת פח: פ"ה) בענין המיימינים בה, יעויין שם.

ואומרו למאור, תתפרש גם כן כפי דרכנו, כי בזמן הגלות נחשך מאור הלבנה שנקראת 'המאור הקטן' (בראשית א, טו) ונפרד אלוף ממנה, ושפחה תירש גבירתה, ולזה יצו כי יכוין בשמן זית להאיר למאור ולייחדו במכון. גם יכוין אל המאור הגדול (שם), כי כבר ידעת מאמרם ז"ל (מגילה כט.) בפסוק (דברים ל, ג) 'ושב ה'', ממה שלא אמר 'והשיב', גם מאמרם ז"ל (תענית ה.) בפסוק (הושע יא, ט) 'לא אבא בעיר',

רח. ראה לעיל הערה קע"ו.

ט. ראה זוהר יתרו (פה).

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תז

והבן. ואומרו להעלות וגו', עולה תמיד, ותמיד זה אין לו שיעור, ולא תשוב לדאבה עוד, והיה לה ה' לאור עולם. ואולי שכיוון עוד לומר למאור להעלות נר תמיד, כי המאור הגדול הוא יעלה הנר תמיד, על דרך אומרו (ישעיה סב, ח) 'נשבע ה' וגו' אם אתן את דגנך', (דברים כח, יג) 'והיית רק למעלה': [אור החיים]

סיבת יציאת ישראל לגלות

ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם

להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם (ויקרא כו, מד)

עוד יתבאר, על דרך מה שפירשתי במה שקדם, כי ה' נותן טעם להקפדת כל חכם לב למה יגלה ישראל מארצו, ולא שם לו שם בארץ עצמה משפט, תט אשורם מני אורח. עוד הוסיף לומר, אף גם טעם זה, והוא באמצעות הבאתם בארץ אויביהם, ותעזב הארץ מהם, לא מאסתים וגו' לכלותם, על דרך אומרם ז"ל (איכ"ר ד, יד) כי ה' השליך חמתו על עצים ועל אבנים, למלט עם בני ישראל, כמזמור לאסף באו גוים וגו' שמו את ירושלים לעיים וגו' (תהלים עט, א) שהיה מזמר על הדבר.

גם יסובב רחמיו, ותכבש מדת הדין, בראות עם עליון בני מלכים שפלים ביד אויביהם, וזה יסובב שפלם שלא תכלה אותם מדת הדין. והוא אומרו ואף גם זאת סיבה להבאתם בארץ אויביהם שבהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וגו' לכלותם, ולצד זה בחרתי בעונש כזה: [אור החיים]

סיבת וטעם אריכות הגלות

וישלה יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי

רבקה אם יעקב ועשו (בראשית כח, ה)

וישלה יצחק וגו'. ואחרי הודיע אלהים אותנו את כל זאת, צריך לתת לב מדוע אנו בעונות משועבדים לכנען, אחר שידענו נאמנה שהשיעבוד הוא לברר הניצוצות של הקדושה שבתוך הקליפה, ובכנענים אין בהם ניצוץ קדוש לרדת אחריו בגלות. ותמצא כי מצרים אשר נתרוקנה מהניצוצות כאומרם ז"ל (ברכות ט:): לא יצאו ישראל עד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן וכמצולה שאין בה דגים, דכתיב (שמות יב, לו) 'וינצלו את מצרים', צוה ה' לבל יבואו שמה, וכמבואר הטעם בדברי האר"י ז"ל (פרע"ח שער ק"ש, פ"ג). ואם כן איך יהיה שנסבול את כל עוצם הגלות הזה מבלי היות בו ניצוצי הקדושה.

תח _____ חודש מנחם אב ♦ פרדס אור החיים

אכן יתבאר הדבר על דרך אומרם ז"ל כי יש שני מיני ניצוצי הקדושה שבויים בקליפה, האחת נשמות יקרות ויוצאות באמצעות הלידה כאברהם וכשרה וכרבקה ורחל, וכנשמת רבי חנינא בן תרדיון שיצא משכם עם דינה ר"א, וקרות ממואב, וכנעמה מעמון, וכאונקלוס הגר וכדומה. והשני הוא מין ניצוץ של קדושה הדבוק בקליפה, ואינו יוצא כלל אלא מעורה בקליפה, ואין לו מציאות ליפרד ממנו אלא כאשר ייצר לישראל על ידי צער או על ידי הכאה, שבאמצעות דבר זה תהיה נפרדת הקדושה וחוזרת לשרשה.

ומעתה יש טעם לגלות זה, כי תאוה לברר בחינת ניצוצי הקדושה שאינה נפרדת אלא על ידי צער שמצטערים ישראל. ועל גלות הזה אמר הכתוב (עובדיה א, כ) 'וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת', שהכתוב קראו 'החל', מלשון 'נהייתי ונחליתי' (דניאל ח, כז), כי השגת תכלית הגלות ביניהם הוא באמצעות הצער, ולזה הוא משונה מכל הגליות, כאשר ראינו בעינינו. ואמר 'אשר כנענים' ולא אמר 'בכנענים', וגם אמר 'כנענים' לשון רבים, אולי כיוון על הניצוצות של הקדושה, שלהיותם עתה בתוך קליפת כנען יקראו בשמו 'כנענים'. ושיעור הכתוב על זה הדרך, 'גלות החל הזה' שהוא גלות ישראל הוא 'לסיבת בני ישראל', שהם עתה נקראים 'כנענים' על מקום שהם בו: [אור החיים]

ההשפעות בזמן הגלות

השקיפה ממועון קדשך מן השמים וברך את עמוך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב ודבש (דברים כו, טו)

השקיפה ממועון וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר ממועון וגו' מן השמים. ואם לכנות שם מקומו יתברך בלשון קדושה, היה לו לומר על זה הדרך 'השקיפה ממועון וגו' השמים'.

ונראה שהכתוב יעיר סוד אחד, והוא, כי האדון ברוך הוא הכין ב' השפעות למעלה, אחד השפעת הרוחניות שהם הנפשות הטהורות, ואחד השפעת הטוב לחיות הנבראים שהוא מזון לכל. ושנים אלו יקראו להם רבותינו ז"ל ר"ב זיווג, שכל שיש

ר"י. ראה ספר חסד לאברהם (מעין חמישי, נהר כג).

ר"א. ראה בראשית (מח, ט) מש"כ רבינו בפסוק גור אריה יהודה.

ר"ב. כידוע מהזוהר הק' במקומות אחדים.

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תט

בבחינת משפיע ובחינת נשפע יתכנו בשם זיווג. ואמרו המקובלים (ליקו"ת להאר"ז^ל, וירא) שמיום שנחרב הבית נפסק השפעת הנשמות, ולא נשאר אלא השפעת חיות העולמות, שהוא מוכרח לקיום העולמות. והוא אמרו השקיפה ממעון קדשך, כנגד השפעת הנשמות, והשקפה זו היא עליונה במקום גבוה הנקרא 'קודש', וכבר גילו המקובלים (זוהר ח"ב קכא.) מה בין הדרגת קודש להדרגת קדוש, כי קודש למעלה, והמשכיל יבין. וכנגד השפעת חיות העולמות, אמר מן השמים, זה זיווג למטה מהראשון. ואמר כנגד מאמר השקיפה, וברך את עמך, ופירשו רבותינו ז"ל (מעשר שני פ"ה מ"ג) בבנים ובנות, וזה יצדיק פירושינו שעל זיווג הנשמות הוא אומר. וכנגד מאמר (את) [מן] השמים, אמר ואת האדמה, שהיא ברכת המזון י"ג, ונכון: [אור החיים]

החילוק בין ההשפעות בזמן הבית לזמן החורבן

ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף (שמות כא, יא)

ואומרו ואם לבנו, טען וחזר וטען, כי מצינו (דברים יד, א) שהקדוש ברוך הוא קרא לישראל 'בנים' בהכרזה לעיני העמים כולם, וידעו כי ישראל הם אומה המיועדת בשם 'בן' לה', והן עתה אם עדיין אומה זו מיועדת לבחינת בנו, מן הראוי היה לפחות שלא תהיה גרועה מהאומות, כאשר עינינו רואות רום מעלות האומות וישובן, מה שאין כן ישראל, ומן הראוי לא תהיה גרועה מהם, ודי לה השפלה זו שלא יהיה לישראל מדרגה גדולה מהם. והוא אמרו **כמשפט הבנות**, כי גם הם יקראו 'בנות', אלא שלא יתכנו במעלה זו ליקראות בתו של הקדוש ברוך הוא.

ואומרו אם אחרת, דע כי אמרו ז"ל (זוהר ח"ב קנב:) כי בזמן החורבן כל כלי השפע משפיעין חוץ למקומן, בשאר האומות ולא בישראל, כי מתקלקלים הצינורות ומריקים במקום לא קדוש. והוא אמרו **אם אחרת יקח לו לתת מדת טובו**, כאשר עיני כל ישראל רואות הפלגת הטוב ביד לא מבני ישראל המה, טען הכתוב עוד, לו יהיה שכעס עוד עליה שלא תהיה בהדרגת הטוב וההשקט כבנות העולם,

ר"ג. כתב תלמידו החיד"א בספרו כסא דוד (דרוש כ): ושמעתי משם הרב המופלא חסידא קדישא מהר"ח בן עטר זלה"ה שדקדק בדברי ר' לוי דמאי רומיא איכא דלה' הארץ ומלואה ובחסדו הארץ נתן לבני אדם ותיריך דקשיא ליה דאנחנו עבדיו ואיך קאמר והארץ נתן לבני אדם הרי מה שקנה עבד קנה רבו ועל זה משני ר' לוי כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה דאחר ברכה יש לנו דינים שאנחנו בנים והנתינה שמה נתינה ע"כ שמעתי, וק"ק דהקושיא היא כפ' והארץ נתן לבני אדם דאיך היא נתינה דמה שקנה עבד ואמאי הוצרך למרמי תרי קראי. ולי ההדיוט יראה דק"ל לר' לוי דאי מ"ש לה' הארץ ומלואה היינו שהיתה ואח"כ נתנה. אי"כ הוה ליה למיכתב השמים והארץ לה' והארץ נתנה לבני אדם ולא בשני פסוקים.

תי _____ חודש מנחם אב ♦ פרדס אור החיים

ונותן ה' מדת טובו לאומה אחרת, לפחות שארה כסותה ועונתה לא יגרע, שארה אלו מזונותיה כמאמר ר' יאשיה (מכילתא מסכתא דנויקין ג), כסותה כמשמעו, ועונתה היא שיהיה עונה אותה בצר, וג' דברים אלו הם דברים המוכרחים, ואיך יכולה לחיות זולתם: [אור החיים]

הגאולה העתידה

הגאולה באמצעות התורה או באמצעות היסורין

אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה

(בראשית מט, יא)

כבס ביין וגו'. יתבאר על דרך אומרים ז"ל (זו"ח ח"א טו.) כי גלות הרביעי שבו יגלה הגואל העצום, צריך שתהיה ביד ישראל מצות עסק התורה, וזולת זה יתעכב מבוא י"י. ולזה רמז באומרו **כבס** וגו', פירוש, כי כחו של המלך המצופה שילה שמו הוא בחינת עסק התורה, שיתעסקו ישראל ביניה של תורה, ועיין מה שפירשו (במדב"ד ב, ג) בפסוק (שה"ש ב, ד) 'הביאני אל בית היין', ואמר כי באמצעותה יהיה לבושו, שהוא כינוי למלכות י"י נכון אליו ללבושו.

ואומרו ובדם ענבים וגו', נתכוין לומר כי אם יגיע זמן הגאולה ולא ימצא יין, פירוש, שאין בנו תורה, תהיה הגאולה באמצעות עול ותוקף הגלות אשר יצירון האומות לישראל, כאומרים ז"ל (סנהדרין צז:) כי כשיגיע קץ הנחתם ולא יהיה בישראל זכות לגואלם יעמיד להם מלך קשה כהמן וכו'. והוא אומרו **ובדם** ענבים, כי באמצעות היסורין יזדככו הנפשות ויתבררו ניצוצי הקדושה כדרך שיתבררו באמצעות בחינת התורה, אלא שזו מלאכתו נאה וזו מלאכתו בלתי נאה. ואומרו

ר"ד. ז"ל הוזהר: ויקרא אלהים לאור יום, א"ר, זה יום קץ הגאולה שנאמר, הנה יום בא לה', זה יום הקץ. ר' יוסי בן חלפתא הוה יתיב קמיה דר' יצחק, א"ל, מידי שמיע ליה למר, על מה אתאריך יומא דמשיחא מן גלותא דא, א"ל, לא אתאריך אלא על ביטול אורייתא, דהכי שמענא מרב המנונא סבא, תלתא גליות גלו ישראל וחזרו בזכותהון דתלתא אבות, וגלותא רביעאה בזכותא דמשה יתחזרון. תא ואחזוי לך, לא איתגלו ישראל אלא על ביטול תורה, שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורת, אמר הקדוש ברוך הוא בגליות הראשונות חזרו בזכות אברהם יצחק ויעקב, עכשיו הם חטאו בתורה שנתתי למשה ונקראת על שמו, שנאמר, זכרו תורת משה עבדי. כד יתובין ויתעסקון בתורתו, בזכות משה אני גואלם, על כן נאמר בתורה, תורה צוה לנו משה, כדי לשמרה ולעסוק בה. ואם לאו, מורשה קהלת יעקב, מורשה דא מסכנותא הוא, כמד"א, ה' מוריש ומעשיר. מלמד דלא אתיא מסכנותא לברתיה דיעקב אלא על דלא אתעסקו בפיקודין דאורייתא.

ר"טו. בספר אור יקר הביא לזה רמז מלשון הכתוב (אסתר ה, א) 'ותלבש אסתר מלכות'.

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תיא

ענבים, כי באמצעות היסורין תגמר הכנתה, כגמר בישול פרי הגפן שהם הענבים. וגם רמז כי לא ישלטו האומות לשפוך דם לזמור אילן או ענף או אשכול, אלא ענבים, פירוש, גרגרין.

ואמר סותה, לרמוז מדרגה קטנה למטה מה(כ)סות, כי הסות ירצה לשון כיסוי ההכרחי, לשון מסוה. והכוונה בזה, כי הפרש גדול יהיה בין אם תהיה הגאולה באמצעות התורה והמצות, אז יגלה בגילוי מלכות עליון, ותהיה באמצעות הנקמה אשר תהיה בישראל, יהיה בבחינת 'עני ורוכב [על חמור]' וגו' (זכריה ט, ט) :

[אור החיים]

ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף (שמות כא, יא)

ואם שלש אלה [וכו']. או תרמוז הפרשה על זה הדרך, וכי ימכור איש זה הקדוש ברוך הוא, את בתו אומה הקדושה, לאמה, פירוש, להיות שכבר עברו גלות על ישראל, גלות מצרים, גלות בבל כו', וכולם לא נשתעבדו ישראל אלא לאומה אחת, ואין דבר זה סובב קריאת שם עבדות על ישראל, אבל בגלות החל שאנו בו עתה, משתעבדים ישראל לכל שבעים אומות, בכל מקום אשר שם עברי, בזוי הוא ושפל, וכל אחד בוזז וחוזר ליקוטי בתר ליקוטי, ודבר זה ינסה ויסמן בהם בנסיון גדול וסימן מובהק, והוא אומרו לאמה, כי אומתינו בגלות זה קנתה שם 'אמה', ומעתה גם בבוא גאולתינו ופדיון נפשינו כבר קנתה האומה שם עבדות. לזה אמר הקדוש ברוך הוא הבטחה, כי גאולת האומה הלז לא תהיה כדרך אשר הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים, אלא בנסים מופלגים בפרסום בכל העולם, והוא אומרו לא תצא כצאת העבדים הרמוזים בתורה (לעיל כ, ב) 'מבית עבדים' וגו', שאז לא הפליא ה' פלאיו אלא באומה אחת, ואז בכל העולם, 'והיו מלכים אומניך ושרותיהם וגו' וישתחוו כל מלכי ארץ' ככתוב בספר ישעיה (מט, כג).

ואומרו אם רעה וגו', יתבאר על פי מאמר הזוהר (ח"ב ז:) כי תשתנה גאולת ישראל אם תהיה באמצעות מעשיהם הטובים, לאם תהיה לצד השלמת קץ הסתום, כי אם תהיה באמצעות הכנת ישראל, יבוא הגואל מלאך ה' בעמוד אש מוצב ארצה וראשו בשמימה, ואם לצד הקץ וישראל לא ראויים לו, עליו נאמר (זכריה ט, ט) 'עני ורוכב על חמור'.

והוא אומרו כנגד ביאת הגואל לצד הקץ הגם שאין ישראל ראויים לו, אם רעה וגו', פירוש, אפילו אם תהיה רעה בעיני אדוניה כשיגיע הקץ אשר קצב

תיב _____ חודש מנחם אב ♦ פרדס אור החיים

ליעדה, ולא באל"ף, ירצה שאינה ראויה ליעודיו כי היא רעה, אף על פי כן והפדה, פירוש, פדיון יושג לה על כל פנים, אבל לא יהיה הדבר כדרך אם לא תהיה רעה בעת הגאולה. ואמר לעם נכרי וגו', פירוש, כי לא לצמיתות יהיה המכר לעם נכרי, הגם שיבגוד בה, כמאמר הכתוב (איוב כח, ג) 'קץ שם לחושך'.

וכנגד ביאת הגאולה לצד מעשיהם הטובים והכשרתם, אמר ואם לבנו ייעדנה, על דרך אומרם (בבא בתרא י'). כשישראל עושים רצונו של מקום נקראו 'בנים'. הכוונה, אם יעודים אשר ייעדנה ה' בעת הגאולה תהיה לצד היותם במדרגת בנים, אז כמשפט הבנות, דבר זה יגיד הפלגת שעשוע ישראל בכוא הגואל, פירוש בנות, הם נשמות המשתעשעים בגן עדן הנקראים 'בנות ירושלים', ומשפט שקצב להם, 'צרור המור דודי לי' (שה"ש א, ג), להגלות להם אורו יתברך, וזה הוא מחייתם ושעשועם ותכלית מאויים יטו. אמר ה' כי כמשפט הזה יעשה להם בביאת הגואל בעודם בעולם הזה, יגלה ה' אור שכינתו על כל הצדיקים ויאמרו כולם 'זה אלי' וגו' (לעיל טו, ב) בתמידות, כמשפט הבנות.

ואומרו אם אחרת וגו'. בא הכתוב להתנות, אימתי חלקתי לך בין זמן שהיא רעה לזמן שהיא במדרגת בנו, אלא בזמן שאם אחרת יקח לו על דרך שפירשונה למעלה, שארה כסותה ועונתה של הבת הישראלית לא יגרע, בזה הוא שחלקתי, אבל אם שלש אלה וגו', ויצאה חנם, פירוש, אפילו אינם צדיקים לכסוף אל יום פדות, יצאו אפילו קודם זמן הגלות, והרי הם יוצאים בזכות יסורין אשר קבלו במחסור שלשת הדברים, ושיום הם למדרגת בן:

צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה הוא העלה על מוקדה על

המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו (ויקרא ו, ב)

ובדרך רמז תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון שאנו בו, לנחמנו מעצבון נפשנו. כי כל איש ישראל מאנה הנחם נפשו בראות אורך הגלות, נראה למי דומה, למצרים ארבע מאות, לבבל שבעים, לשניהם יחד ארבע מאות ושבעים, והן היום אלף ותרע"ב, מה אייחל עוד. ולא גלות לבד, אלא עינוי מהאומות, כי כל גוי וממלכה בבני ישראל יעבודו. ואשר זה יסובב חשוב לא טוב, כי שפת אמת לא הוכרה בכוננות והאריכה לשון שקר.

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תיג

ובא הצופה ומביט עד סוף כל הדורות, קורא הדורות מראש (ישעיה מא, ד), והודיע למשה לזרז לישראל, ובראשם בני תורה, שפתי כהן אשר תורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב, ז), אהרן ובניו, להודיע לדורות את הדבר הזה. זאת תורת העולה, אמר זאת, למעט כל העליות, שאין כמוה עולה. וחזר ופירש מי היא זאת, ואמר הוא העולה כבר, דכתיב (שה"ש ג, ו) מי זאת עולה מן המדבר. על מוקדה על המזבח, הם שני פרטים שאנו בהם: האחד שאנו בני תורה, מה שאין בכל האומות. והשני שאנו מיוסרים בגלות ויסורין ודלות. כנגד התורה אמר על מוקדה, שנמשלה התורה לאש, וכן תמצא שאמרו ז"ל (תענית ד). האי צורבא מרבנן דרתח, אורייתא וכו'. וכנגד הגלות וענפיו אמר על המזבח, כי היסורין מתיחס להם שם מזבח להיותם כפרה, וכן הוא בלשון חכמים (ברכות ה:): "והודיע הכתוב כי באמצעות שני דברים תהיה עלייתנו מיועדת בהפלגות המעולות, משונות לשבח שבחים אשר לא היה ולא יהיה: [אור החיים]

זמן הגאולה

זמן ועת הגאולה

צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו (ויקרא ו, ב)

ובדרך רמז תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון שאנו בו, לנחמנו מעצבון נפשנו. [וכו'] וביאר עד מתי יהיו ישראל בגדר ב' דברים אלו, כל הלילה, שהוא זמן הגלות הנמשל ללילה (סנהדרין צד.), שומר מה מלילה (ישע' כא, יא), וכן בפסוק (רות ג, יג) ליני הלילה דרשו ז"ל (זוהר חדש רות קז.) על הגלות י"י. עד הבוקר, שהוא זמן שיריק עלינו כבודו, ואתא בוקר. והזמן הוא אחר עבור חמש מאות לאלף הששי, לפי מה שקדם לנו מדבריהם ז"ל (ב"ר יש, ח) כי יומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה, ומהשכל יהיו חמש מאות ראשונה מדת לילה, וחמש מאות שניה מדת יום. והודיע ה' כי עד הבוקר, כי כשיגמר חמש מאות שנה בגלות עד הבוקר, שיהיה העליה. ובוקר זה אין אני יודע אם בוקר של אלף החמישי או בוקרו של אלף השישי, כי

ר"ז. כל מי שיש בו אחת מארבע מראות נגעים, אינם אלא מזבח כפרה.

ר"ח. ראה ילקוט רות (רמז תר"ו) בפסוק זה.

תִּיד _____ חוֹדֶשׁ מִנְחָם אֵב ♦ פְּרִדָּס אֹר הַחַיִּים

באלף הרביעי גלה כבוד ישראל בעקב"ו. לזה גילה ה' סודו ביד עבדיו הנביאים כי הוא לבוקר שני, והוא אומרו (ישעי' לג, ב) היה זרועם לבקרים, לשני בקרים, לבוקר שני אם לא לבוקר ראשון. ולזה אמר עד הבוקר הידוע, שהוא שני, ולא בוקר הבא ראשון בגלות.

וְאִלֵּי כי לזה רמז הנביא באומרו (ישעי' כא, יב) אמר שומר אתה בוקר וגם לילה, פירוש, הגם שאתא בוקר ראשון לא הועיל, ובא גם כן הלילה אחריו כי לא נושענו בו. ואולי כי אלו ישראל היו שלמים, היו נגאלים בבוקר ראשון.

וְהוּא מה שרמזו בדבריהם (דב"ר ב, יא) שלא נגזר על ישראל גלות אלא יום אחד, דכתיב (תהלים כ, ב) יענך ה' ביום צרה, פירוש, יומו של הקדוש ברוך הוא, ולא נשארים אלא תרע"ב, שהם עק"ב שנשארו מאלף הרביעי, וחמש מאות של אלף החמישי, הרי תרע"ב, ובבוקרו היו נגאלים. ולצד מעשיהם הרעים, עכב ויעד בוקר שני. ולזה נתכוון באומרו (ישעי' שם) ה' חננו לך קוינו וגו', פירוש, קוינו להיות הגאולה בבוקר ראשון, שלא לעכב עד בוקר שני, אבל על כל פנים 'היה זרועם לבקרים' כשיעברו שנים.

וְאֹמְרוּ ואש המזבח תוקד בו, יודיע הכתוב כי באור בוקר תעשן אף ה' ואש מפיו תאכל, על אשר עינונו בני עולה ויסרונו ביסורי נקמה. ובפרט בני המערב הפנימי, אין לך כוס מר שלא הטעימו תמיד. והוא אומרו ואש המזבח, שרמזנו בו בחינת היסורין מהאומות, ולא ריחם לבם לאשר הכה ה' זה ימים והשפיל גאון יעקב, ולא נהג במ בחינת 'דיראון', לומר די ראות עליוני עליונים למטה מטה, אש מזבח זה תוקד בו בנעלם הנעלמים, כי הוא המקנא ולובש קנאה. ורמז גם כן באומרו אש המזבח, לבחינת עקידת יצחק. גם המזבח יגיד אל בחינת הדין, כי יתעוררו הדינים ויתגברו, והוא סוד אומרו תוקד בו והבן.

וְלִבֵּשׁ הכהן מדו בד. ירצה למדת החסד והרחמים, כי יתכנה בשם כהן, הכוונה, שגם החסדים יסכימו לנקום נקם. ועיין מה שפירשתי בפרשת וארא וגו' בפסוק (ו, ב) ויאמר אליו אני ה'. ואומרו מדו בד, יתבאר על דרך אומרים ז"ל (מדרש תהלים ט, רמז תרמג) כי כל נפש שהורגים האומות מישראל על קידוש שמו ית', הקדוש ברוך הוא רושם מדמו צורת הנהרג ההוא במלבוש, ואותו ילבוש יום נקם בלבו. והוא אומרו מדו אשר בו אותם שהם בד, שהם ישראל אשר הם (בלק כג, ט) עם לכוד ישכון ושורשה בד. גם ירמוז אל האחדות, שהם נהרגים על אשר לא יחפצו לשתף שם שמים ודבר אחר ומיחדים שמו יתברך.

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תטו

ואומרו ומכנסי בד, ירמוז למה שהרגו האומות מהאנשים הנגשים אל ה', המכניסים אמונת ה' ואחדותו בלב ישראל, והם הם יקירי אל עליון אשר אין דבר מפסיק בינו לבינם. והוא מה שדקדק לומר ומכנסי בד לשון הכנסה, בד הוא בחינת האחדות. לאלה אמר על בשרו, פירוש, אין דבר מפסיק בינם לבין ה'. ואמר בשרו לשכך את האוזן, על דרך אומרו (ירמ' יג, יא) כאשר ידבק האזור אל מתני איש וגו', (במדבר יא, א) אזני ה', (תהלים לד, טז) עיני ה'. ולצד מה שעשו להצדיקים הללו, יחתם גזר דין לאומה רשעה.

ואומרו והרים את הדשן, כנגד מה שהריעו בבחינת היסורין והעינויים אשר צררו אותנו. ואם באת לראות, יותר מגלות מצרים, כי גלות מצרים היו משעבדים אותם ומאכילים אותם ומלבישים אותם, וצא ולמד ממה שאמרו ז"ל (מכילתא דרשב"י שמות טז, ג) בפסוק (במדבר יא, ה) זכרנו את וגו' את הקשואים וגו', חנם היו אוכלים הכל. והן גלות ישמעאלים, אשרי מי שלא ראם משעבדים וממרים חיי ישראל, ולא די שלא יתנו שכר, אלא עוד שואלים ממנו מדוד והבא, ועוד אדם נגזל במה שיש לו, והם תובעים ממנו מה שאין לו, וכוס זה ישקוהו עד שימות. וכנגד זה אמר והרים אל מרים ראשי, את הדשן אשר תאכל האש, אש העמים, כי מצינו שצרת האומות תקרא 'אש', וצא ולמד מאש בין הכרובים (יחזקאל י, ב). את העולה, שהיא האומה הנקראת עולה.

ואומרו על המזבח, יתבאר על דרך מה שנחלקו רמב"ם (פ"ו הלי' תשובה ה"ה) וראב"ד בענין משפט האומות המענים אומתנו, כי הראב"ד סובר שישפטו על אשר הרעו יותר מהקצוב, להיותם בעלי בחירה ורצון, ורמב"ם סובר כי ישפטו גם על העיקר. וכבר כתבתי בפרשת בין הבתרים (בראשית טו, יד) כי האמת הוא שישפטו על הכל, בטוב טעם. ומחדש אני דובר, כי מהתוספת יוקח ראייה אל העיקר, שאם כוונת המענים לקיים מצות ה', היה להם שלא להוסיף, וממה שהוסיפו גילו דעתם כי לא למצוה יכוונו. והוא אומרו על המזבח, פירוש, ביתר על השיעור שהוא לכפרה שקצב ה' להם, אותו שיעשו ביותר מהקצוב, ושמו אצל המזבח שהוא הקצוב לכפרה, וידין ממנו כי לא למצות ה' הם מתכוונים י"ט, שהיתר יגלה על בחינת הנגזרה לכפרה, אם לה מתכוונים או בשנאה להרע לבד, ונמצאים מתחייבים על הכל:

רי"ט. האחרונים הסמיכו את דברי הרמב"ם (ריש פ"ז דמעילה) דשליח שהוסיף על שליחות בעל הבית, עקר השליחות.

ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל

(בראשית לו, לא)

אלה המלכים וגו'. יכוין בזה למנות כל אשר נתחתן לאדום, או העמיד לה מלך וכדומה, כי הכל עומד לאבדון בנפול אדום. וכאומרם ז"ל (ב"ר פג, ג) 'בצרה', לפי שהעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם, דכתיב (ישעיה לד, ו) 'זבח לה' בבצרה', ע"כ. גם שאר הערים. הגם שביני ביני קודם שיבוא גואל צבי ישראל, יכנסו ברשות מלך אחר, יבואו בני ישראל בטענה קדומה ויוציאוה ותרף, ואין צל הזולת מצילתה.

גם לקחת סימן לגאולה העתידה, כי יאריכו הימים. והראיה, כי ה' מנה מלכי אדום שקדמו למלכי ישראל, וכמותם קדמו מלכי ישראל למלכותם אחר שפסקה אחר מלכים הרשומים בתורה. ומעתה כמו כן ימלכו ישראל כמנין אשר מלכו באדום. והגם כי ששת אלפים עולם עומד (עבודה זרה ט.), 'אריך ה' ימי טובה כמאמרם ז"ל [אור החיים] (סנהדרין צט.):

אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה

(בראשית מט, יא)

אוסרי לגפן וגו'. הן רבו מפרשי כתוב זה, וכולן דרך דרש דרשו. ואולי שיכוין עוד לומר על ביאת מלך המשיח האמור בסמוך עד כי יבא שילה וגו' ואמר ולו יקחת עמים, שאליו עמים ידרושו, אמר שיאסור במאסר ובתפיסה לפני הגפן שהם ישראל שנמשלו לגפן (חולין צב.), דכתיב (תהלים פ, ט) 'גפן ממצרים תסיע', יאסור לפנייהם עירה, פירוש, כל האומות הנמשלים לחמור, דכתיב (יחזקאל כג, כ) 'אשר בשר חמורים בשרם', וכן דרשו ז"ל (בבא קמא מט.) בפסוק 'עם החמור' (לעיל כב, ה), עם המשולים לחמור.

ולשרקה. פירוש, לפני ענף אחד מהגפן הנקרא שורק, יאסור גם כן בני אתונו. ודקדק לומר עיר ואתון, לצד שיש בבחינת הקליפה שהיא שורש נפשות האומות בחינת זכר ונקיבה, ולבחינת זכר יקרא 'עיר' ולבחינת נקבה יקרא 'אתון'. ואמר כנגד הגפן שהוא כללות ישראל, אוסרי עירה, שהוא בחינת הזכר שהוא תוקף האומות. וכנגד ענף אחד מישראל אמר אתונו, לומר לצד בחינת הנקבה לא יצטרך לכל ישראל, אלא באמצעות ענף אחד די.

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תיז

או יאמר על זה הדרך, שהכתוב מדבר בשתי הגאולות המפורסמות, האחת היא של מצרים, והשניה היא גאולה העתידה בעז"ה. כנגד גאולה הראשונה אמר אוסרי לגפן, על דרך אומרו 'גפן ממצרים תסיע', שאז כפה ה' לפניהם בחינה אחת הנקראת 'עיר', והוכנע לפני הגפן. וכנגד גאולה השניה בעז"ה שתהיה בימינו, אמר ולשורקה, פירוש, בעת אשר ישרוק ה', דכתיב (זכריה י, ח) 'אשרקה להם ואקבצם', אז בני אתונו, אמר לשון רבים לומר כל בחינת האומות. כי ביציאת מצרים לא הכניע ה' לפניהם אלא ראש אומות, שהם מצרים וכנען שהם ז' עממין שהם היו ראש ותגבורת לכל האומות, אבל ע' אומות לא הוכנעו ולא ניתנו להם. אבל לעתיד לבא בעז"ה לא יניח מהאומות אומה גדולה או קטנה שלא תנתן להם, והוא אומרו בני אתונו, פירוש, מלבד עירה, אלא גם בני אתונו.

ואולי נוכל לומר עוד על דרך מה שאמרו בזוהר (ח"ג רלא: ט) כי בסטרא אחרא הנקבה היא יותר חזקה מהזכר, כי הזכר נוטל יותרת שלה ונקרא 'יותרת הכבוד', וכדבר הזה ובחזיון הראוני בחלום שהאבקתי במלחמה עם הזכר ויהי נקל בעיני להכניעו והפלתי אותו בכחי, ולנקבה נתאמצתי בכל כחי כמה פעמים ואחר כמה טרחות יכולתי להשליכה כמה מעלות למטה לארץ, אך לא כבעלה הזכר י. ולזה אמר כנגד גאולה העתידה, ולשורקה, עת אשר ישרוק ה' ויקבצם, בני אתונו, אותם שבאים מכח הנקיבה, גם אותם יאסור ה' לפני בני ישראל.

ולא יקשה בעיניך שאנו מחלקים דברי הכתוב חלק בימי משה וחלק בימי המשיח, כי הלא ידעת דברי הזוהר הקדוש (תיקון י' תיקון ט) כי משה הוא הגואל אשר גאל את אבותינו הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם, דכתיב (קהלת א, ט) 'מה שיהיה הוא שיהיה', ר"ת משה. ולא יקשה בעיניך דבר זה באומרך הלא מלך המשיח משבט יהודה, מזרעו של דוד המלך ע"ה, וי"א (סנהדרין צח: ט) דוד עצמו מלך המשיח, דכתיב (יחזקאל לו, כד) 'ועבדי דוד מלך עליהם' כמשמעו, ואם כן היאך אנו אומרים שהוא משה הבא משבט לוי.

יש לך לדעת כי בחינת נשמת משה, ע"ה היא כלולה מי"ב שבטי ישראל, כי כל הששים ריבוא היו ענפיה ע"ה, וענף שבטו של דוד במשה הוא, ולזה תמצאנו בארץ מדבר שהיה מלך וכהן ולוי ונביא וחכם וגבור, שהיה כולל כל הענפים שבקדושה, ולעתיד לבא תתגלה בעולם שורש המלכות שבמשה שהוא עצמו מלך המשיח והוא דוד והוא ינון ושילה: [אור החיים]

זירוז הגאולה

זירוז הגאולה מחמת הצרות והעינויים

ולבש הכהן מזדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמנו אצל המזבח. ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים (ויקרא 1, ג-ה)

או ירצה כי הגם שעדיין לא שלמו ימי גלות, יביא ה' למנין הנותר מהצער הקצוב אשר הוסיפו בני עולה לענות, ושמנו אצל המזבח להשלים בו כפרה הצריכה אשר קצב ה' בגזירת הגלות. עוד ירצה כי יקריב מעשה הצרות לפני מדת הדין שמתיחסת למזבח, כדי לנקום נקם מאויבינו.

ואומרו ופשט וגו', להיות שבגדים הראשונים הם לעשות משפט בעושי רעתנו, ועכשיו בא להטיב להוציאנו מהגלות ולהטיב אותנו, לזה ילבש בגדי בחינת ההטבה, כי לא יעכב קיבוץ גליות עד כלות עושי רשעה, אלא תיכף ומיד יקבץ נפוצותינו ויוציא אותנו ממחנה האנשים הרשעים, אל מקום טהור, היא ארץ ישראל הטהורה, כי ארץ העמים היא טמאה, היא ועפרה ואפילו אוריה (שבת 10), ואין לך מקום שיקרא 'טהור' זולת ארץ הקדושה. גם ירמוז באומרו מקום טהור, מקומו של הקדוש ברוך הוא הנקרא טהור כביכול.

ואומרו והאש על המזבח, פירוש, לא תדמה כי אין צרה לעושי רשעה אלא הרעה ההיא אשר יעשה ה' בהם שפטים בהוציא אותנו מביניהם, לא כן, אלא והאש, היא בחינת אש המשפט, לא תכבה. וביער עליה הכהן עצים, הם האומות שהם עצים יבשים, על דרך אומרו (דברים כ, יט) כי האדם עץ. וכן אמרו ברבות (איכ"ר פתיחתא ה) וזה לשונם, העצים (יחזקאל כד, י) אלו הגליות, ע"כ.

ואומרו בבקר בבקר, ירצה לפי מה שהקדמנו כי זמן הגאולה היה ראוי להיות בבקר ראשון של שנת החמש מאות לאלף החמישי, ולסיבת העון נתעכב עד בוקר שני, ואמר הכתוב כי לא מפני זה יזכו האומות ולא יבוא עליהם מה שהיה צריך לבא עליהם בבוקר ראשון, לו יהיה שישראל לא זכו ליגאל, אף על פי כן לא ימלטו

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תיט

האומות מהצרה שהיתה עתידה לבא עליהם אז, ויביא ה' עליהם מה שנתחייבו בבוקר ראשון ובוקר שני: [אור החיים]

וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד (ויקרא כה, לט)

פְּרִשָׁה זו תרמוז למה שאמרו ז"ל בספר הזוהר (תיקון ז' תיקון ז') כי ה' ציוה לשר אדום שהוא ס"מ שלא יתנהג באכזריות עם ישראל. והוא אומרו כי ימוך אחיך, על דרך אומרו (מלאכי א, ב) הלא אח עשו ליעקב, עמך, פירוש, נמיכותו ועניותו הוא לצד היותו עמך, שנתלוה לדרכיך הרעים, ונמכר לך, על דרך (ישעי' נב, ג) חנם נמכרתם, ודרשו בספר הזוהר (ח"ב קכח.) כי בחינת ס"מ תקרא חנם, שגלות החל הזה הוא לאדום, זכור ה' לבני אדום (תהלים קלז, ז). ויצו ה' לא תעבוד בו עבודת עבד, על דרך אומרו (ירמי' ב, יד) העבד ישראל וגו'. אלא כשכיר כתושב יהיה וגו', לצד שיש בישראל שתי בחינות, המון העם ויושבי בשבת תחכמוני. ותמצא שהגם שישראל מעלין מסיים וארנוניות, אין לומדי התורה בכלל, דכתיב (דברים לג, א) והם תוכו לרגליך, ואמרו ז"ל (ב"ב ח.) רכא וכו', וכתיב (עזרא ז, כד) מנדה בלו והלך, לא שליט וגו'. כנגד ההמון עם אמר כשכיר, שהם מכורים בעד עונותיהם, וכנגד הצדיקים אמר כתושב, שאינם אלא יושבים בין האומות בגלות, אבל אין עליהם משא מלך. ואמרו עד שנת היובל הוא גבול הגאולה כידוע, יעבוד עמך.

וּמִוֹדֵיעוּ ה', כי סוף סוף יצא מעמו, דכתיב ויצא מעמך. הוא ובניו, פירוש, הניצוצים המבררים באמצעות היותם עמו, והוא סוד הגלות, שאם לא כן למה לא ייסרם ה' בשבט מוסר שם בארצם ובנחלתם, אלא אחד מהטעמים הוא כדי שיבררו הניצוצות של הקדושה מבין הארצות. כי כל מקום ומקום שימצאון שם ישראל, באמצעות היסורין והתורה והמצות הניצוצות מתבררים מעצמם. והוא סוד אומרו (קהלת ח, ט) עת אשר שלט האדם באדם ברע לו.

רכא. ז"ל הגמ': והם תכו לרגלך, תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים, שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. ישא מדברותיך, לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי, דכתיב, גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים, אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר, אי תנו כולהו, עתה אקבצם, ואם מעט מהם, יחלו ממשא מלך ושרים. אדכתובי, דכתיב, מנדה בלו והלך, לא שליט למרמא עליהם, ואמר רב יהודה: מנדה, זו מנת המלך, בלו, זו כסף גולגלתא, והלך, זו ארנונא. רב פפא רמא כריא חדתא איתמי, א"ל רב שישא בריה דרב אידי לרב פפא: ודילמא לא מידויל, א"ל, מישקל שקילנא מנייהו, אי מידויל, מידויל, ואי לא, מהדרנא לה ניהלייהו. אמר רב יהודה, הכל לאגלי גפא, אפילו מיתמי, אבל רבנן לא צריכי נשירותא, הכל לכריא פתיא, אפי' מרבנן. ולא אמרן אלא דלא נפקי באכלווא, אבל נפקי באכלווא, רבנן לאו בני מיפק באכלווא נינהו.

תכ _____ חודש מנחם אב ♦ פרדס אור החיים

ואם תאמר, אם כן, אם לא היו ישראל חוטאים וגולים, מי היה מברר המתבררים עתה בתפוצת ישראל. דע, כי אם לא היו ישראל חוטאים, היה להם כח לברר ניצוצות הקדושות במקום שהם, מכל המקומות אשר באו שם, מה שאין כן אחר חטאם חלש כחם, ולואי שתשיג ידם במקום עצמו אשר שם הניצוצות.

ואמר ושב אל משפחתו, כי בכא הגואל יטע ה' בתוכנו אורו יתברך, אשר שם הוא משפחת עם בני ישראל. גם יקומו שוכני עפר. וישוכו אל אחוזת אבותיו, הוא אור עולם, בית המקדש כוננו ידיו יתברך: [אור החיים]

אפילו ישראל רשעים יגאלו בעת הקץ

ואם לא מצאה ידו די השיב לו והיה ממכרו ביד הקנה אתו עד שנת היבל ויצא ביבל ושב לאחזתו. ואומרו ואם לא מצאה ידו די השיב (ויקרא כה, כח)

פירוש, אם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבלים עוד, ורבו חובותיהם למעלה ראש, ואפס בהם כח הסבל, והיה ממכרו עד שנת היובל, שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה. ואז ויצא ביובל ושב לאחזתו, כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו יבב: [אור החיים]

זכותי הגאולה

טובות הגאולה בזכות אהבת השם

ואם ירחיב ה' אלהיך את גבלך כאשר נשבע לאבתך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבתך (דברים יט, ח)

ואם ירחיב וגו' לאבותיך. פירוש, עצמן, כי הם ינחלו הארץ לעתיד לבא. ואמר, זה יושג להם אם ישמרו את כל התורה ויעשוה, ותהיה השמירה והעשייה

רכב. עיין רבינו בחיי (ויקרא כה, מז) כי הגאולה בתשובה, ואף אם לא יעש תשובה א"א להתאחר מזמן הקץ הקצוב, ובהגיע הקץ הקצוב לא ישאר לישראל שום עבודת בלתי עבודת ה' יתברך וכו', שאם לא יגאל ע"י תשובה בשנות הגלות האלה וכו' לא יתאחר זמן הגאולה מן הקץ הקצוב ואילך. וכ"כ הרד"ק (תהלים קה, ה) אבל גאולתנו עכ"פ תהיה בזמנה בין זכאים בין חייבים אלא שאם נהיה זכאים יחיש עיתה, וכ"ה במצודת דוד (ישעיב נט, טז) וראה באבן שלמה (קנה). וראה דברי רבינו בספרו אור החיים (במדבר כד, יז) שאם תהיה הגאולה באמצעות זכות ישראל יהיה הדבר מופלא במעלה ויתגלה הגואל מן השמים במופת ואות.

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תכא

מאהבת ה' ולא מיראה. הדור ההוא אשר יעמוד בזה, בימיו יקים ה' דברו הטוב לתת כל העשרה עממין, ויעמיד ביד ישראל כל הטוב שהבטיח לעשות לאבות ביום עומדם בתחיה. ורבותינו ז"ל (סנהדרין צ"ט:) העירו שגאולה העתידה תלויה בעבודת ה' 'מאהבה' דוקא: [אור החיים]

הבטחת הגאולה בזכות האמונה

ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת

מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת (בראשית טו, יח)

ביום ההוא כרת וגו'. אומרו נתתי לשון עבר, לפי מה שקדם לנו שהחזיק בה אברהם כמו שפירשנו במקומו (לעיל יג, טו-יז) יוצדק לומר נתתי כבר, כי הבנים יזכו מדין יורש.

הנה יש לתמוה איך טח מראות עיניהם של הממאנים להאמין בגדולתינו ומעלתינו העתידה לבא, כי מקרא מלא דבר הכתוב שכרת ה' ברית עם אברהם אבינו עליו השלום לתת לזרעו עשרה אומות, ועד עתה לא מצינו שנתן ה' לישראל אלא שבע אומות, ונשארו שלש אומות יי, ואיך יאמרו 'העצמות היבשות' (יחזקאל לו, ד) אבדה תקות נחלתינו, ושבועת ה' מנגדתם. וגם הז' שנתן ה' לא כולם באו לפרק התקבל יי, ובעונותינו 'עבדים משלו בנו' (איכה ב, ח), ועשה ה' ככה לרמוז מדה כנגד מדה, כשם שאנו עבדי ה' ואין נכנעים לו יתברך כעבד מורד ברבו, גם כן יבואו עבדים שלנו וימרדו בנו. ועוד יש לאלוה מילין לקיים בריתו.

עוד נתתי לבי לתור בסדר הכתובים, ואראה כי הקדים הקיני והקניזי והקדמוני שהם עמון ומואב ואדום, שלא באו לידינו בראשונה, אלא שבעה המאוחרים, ואין נכון להקדים המאוחר.

אכן ודאי כי מאת ה' היתה זאת, להעריך ולהגיד לך, כי עיקר הנתינה היא העתידה, שיבואו יחד השלש, ועמם הנותר מהשבע אומות, ו'תקפוץ פיה עולה' בראות שבועת ה', וסימן לדבר, נתינת הד' מלכים אשר נתן ה' לאברהם, ג', כנגד קיני וקניזי וקדמוני, והרביעי תדעל מלך גוים, רמז אל התאספות הגויים הנשארים בהשבעה הראשונים, והבן: [אור החיים]

רכג. ראה ב"ר (מד, כג).

רכד. מליצה מפרק התקבל (גיטין פרק ו'), ור"ל לא הגענו בזמן קבלה, [סגולת משה].

הבטחת הגאולה בזכות התשובה

ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך

(דברים ד, כט)

ואומרו בצר לך, כתוב זה מדבר בהבטחת הגאולה. כי בצר לעם ישראל, שהוא זמן הגלות, עוד לו שימצאוהו כל הדברים האלה האמורים בסמוך, שהם השמדה מן האדמה והפצה בין האומות והמעטה שישארו מתי מספר, זה יהיה באחרית הימים והם חבלי משיח, ולא יהיה להם כל הצרות בתמידות בזמנים ארוכים אלא באחרית הימים. ומבטיחם שיעורר ה' לבבם אז לשוב בתשובה, והוא אומרו ושבת עד ה'. ונתן טעם להבטחה זו, כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך וגו', ויחזק לבך לשוב וגו'.

ואולי שזו היא טענת מיכאל לפני ה' שהביא בזוהר חדש (נח מ.) שהרי באו אחרית הימים ומצאו אותם כל הדברים, ולמה לא יעורר ה' לבם לשוב, ופירשתי המאמר במקום אחר. ועינינו לה' צופיות לפתוח אוצר רוח טהרה לפקוח עיניים עורות ולהטות לבבות עם ה' להכיר נעימות עריבות ידידותו: [אור החיים]

יגאלו או בזכות התשובה או בזכות הרחמנות

ושמעתי משם הרב המופלא חסידא קדישא כמהר"ח בן עטר זלה"ה, שפירש, דמיכאל היה מפרש הכתוב באופן שיתבאר, משום דקשיא ליה בכתוב, דכתיב, ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, כי אל רחום וכו', ואי אמרינן, דושבת כפשטיה, דצריך שישובו בתשובה, מאי קאמר כי אל רחום, דכיון דשבים בתשובה מאי בעי לרחמנות, אלא מוכרח דכוונת הכתוב, בצר לך ומצאוך וכו', שיבואו כל הצרות, או שבת עד ה"א, דהוי"ו היא מחלקת, ואז בשני האופנים יגאלו, כי אל רחום וכו', דאף בלי תשובה יגאלם כשיבואו עליהם כל הצרות. זה הפירוש היה מפרש מיכאל בכתוב, ומשו"ה יצא לטעון דכבר סבלו כל העונשים וצריך לרחם עליהם, אבל שר אדום סובר דפירוש הכתוב ושבת וי"ו מוסיף, דצריך שישובו ג"כ, וכי תימא מה צריך לרחמים, ל"ק, דהו"א דתשובה כזו מתוך צרה לא מהני, לז"א, כי אל רחום וכו', ומקבל התשובה אף שהיא מתוך צרה, ע"כ שמעתי משם הרב הנזכר זלה"ה.

וכמות ללמד מדברי הרב ז"ל, נראה דאפשר לפרש, בפלוגתא דר' יאשיה ור' יונתן המפורסם בכמה דוכתי, ומהם במציעא דף צ"ד ע"ב, דתניא, אביו

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תכג

ואמו קלל, אין לי אלא אביו ואמו, אביו בלא אמו בלא אביו מנין, ת"ל, אביו קלל אמו קלל, (דכתיב כי איש איש אשר יקלל את אביו ואמו קלל דמיו בו, בתחילתו סמך קללה לאביו ובסופו סמך קללה לאמו), ר' יונתן אומר, משמע שניהם כאחד משמע אחד בפני עצמו, עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו. והנה, כתוב בשיטה מקובצת שם משם רבינו חננאל והרשב"א והריטב"א והר"ן דהלכה כר' יונתן. עש"ב: [דברים אחדים, דרוש כ"ז ד"ה ושמועתי]

גאולה בזכות הגלות והתורה

דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת

ימים כימי נדת דותה תטמא (ויקרא יב, ב)

עוד ירמוז הכתוב על כנסת ישראל, אשר מצינו שנקראת 'אשה' בדברי הנביאים, דכתיב (ישעיה נד, ה) כי בועליך עושיך, וכתיב (שם פסוק ו) ואשת נעורים, וכתיב (הושע ג, כא) וארשתיך לי וגו', איזה ספר כריתות וגו' (ישעיה נ, א), ועליה אומר הכתוב **אשה כי תזריע, פירוש, הזרעת מצות ומעשים טובים, על דרך אומריו (הושע י, יב)** זרעו לכם לצדקה, וילדה זכר, פירוש, תהיה הולדתה זכר, פירוש, דע כי בחינת הזכר היא בחינה עליונה מבחינת הנקבה, והתורה מיחסת בחינות העליונות בבחינת הזכר, והודיע הכתוב כי אם כנסת ישראל תזריע, ודאי שתוליד הדרגות עליונות. והוא מאמרם רז"ל (זוהר ח"א ק"ט). עוצם הפלגת הפלאות אשר יפליא ה' בביאת הגואל אם ישראל יזכו על ידי מעשיהם הכשרים. ויכוין להבדיל בין הגאולה המחוכה, לגאולה שעברה של מצרים, שהיו ישראל ערום ועריה (יהזקאל טז, ז), גם אמר הכתוב (דברים ד, לד) גוי מקרב גוי, ואותה גאולה תכליתה לא עמד, כי נחרב הבית וגלו והיה מה שהיה, ואין טובה זו בבחינת זכר, אבל הגאולה העתידה לצד שעל כל פנים תהיה באמצעות זכות ישראל, לו יהיה שלא יהיו ראויים, אף על פי כן באמצעות אורך הגלות ועסק התורה, דכתיב (שם לא, כא) 'לא תשכח מפי זרעו', על כל פנים תהיה הגאולה בבחינת זכר, ועמדה לנצח.

ואומרו וטמאה וגו', כאן רמז תיקון אשר יעשה ה' להשיג בחינת הזכר, כי שבע שנים יכונן חבלי משיח, כאומרם (סנהדרין צז). ז"ל, שבוע שבין דוד בא וכו' ליסרם ולזקקם, והוא אומרם וטמאה, יחס היסור לבחינת הטמאה, כי הוא הטמא הוא המיסר, ואמר שבעת ימים, פירוש, שבע שנים, על דרך אומרם (בראשית כד, נה) תשב הנערה אתנו ימים או עשור ואמרו ז"ל (כתובות נד): 'ימים' שנה. וביום השמיני וגו', פירוש, שאחר עבור ז' שנים, בהתחלת יום השמיני ימול בשר ערלתו, כי אז

תכד _____ חודש מנחם אב ♦ פרדס אור החיים

יעביר ה' בחינת הערלה מהעולם, דכתיב (זכריה יג, ב) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, וזה יהיה בשנה שמינית, וידוע הוא בחינת הערלה שהיא הקליפה: [אור החיים]

הבטחת הגאולה בזכות צער וקושי הגלות

כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור

ועזוב (דברים לב, לו)

כי ידין ה' עמו וגו'. אחר שגמר ענין מכעיסי אל עד סופם, חזר להבטיח לכללות ישראל שלא לעולם יריב אתם, כי ידין ה' עמו, פירוש, יעמיד במשפט כוסות התרעלה אשר עברום, ויראה צרות שעברו על הצדיקים, מהם הרגו, מהם שרפו, מהם הפשיטום, ובשביל הצדיקים אשר נצטערו יתנחם, והוא אומרו ועל עבדיו יתנחם, פירוש, בשבילם יתנחם לומר די צרות הגלות. ועוד כשיראה ה' שאין כח בישראל להציל עצמן מהגלות, וכח אין בצדיקים לייסר בשבט מוסר למרגיזי אל, גם לא ישארו בישראל אנשים גדולים ונביאים חוזים בעלי רוח הקודש ואין אשכול וגו' (מיכה ז, א) רכה, והוא אומרו כי אזלת יד, ובזה אפס עצור, פירוש על דרך (שמאול א' ט, יז) 'יעצור בעמי', פירוש, שאין כח למדריכים בדרכי ה' להדריכם, ועזוב, פירוש, ומצד זה נשאר העם עזוב.

ואמר ישראל אי אלהימו, הגם שאין מעשיהם מהוגנים, אף על פי כן יבוא בטענה לפני האלהים הרמוז בתיבת צור, והוא חסיו בו, כי ישראל הגם שירשיעו ויעברו על חלק ממצות ה', אעפ"כ כל מחסיהם בה', ועליו סובלים דלות ושפלות, ונהרגים על קדושת שמו, ועומדים ומצפים לצור גואלם, והוא אומרו חסיו בו.

ואומרו אשר חלב זבחימו וגו', הוא מאמר ה' נגד דבריהם, והרדפת הדברים הוא על זה הדרך, כי ידין וגו' ויתנחם על מה שסבלו עבדיו, ועוד כי יראה כי אזלת יד וגו' ואמר וגו', והשיב ה'. אשר חלב וגו' יקומו, ומובן הדבר מעצמו הכרתם של אוכלי זבחימו כי לא יועילו ולא יצילו, ויכירו כי ה' הוא לבדו מושיע, והוא מה שגמר אומר ראו עתה כי אני וגו': [אור החיים]

רכה. עיין שהש"ר (א' יד, ב): אשכול הכופר, מהו אשכול, איש שהכל בו מקרא משנה תלמוד תוספתות ואגדות. הכופר, שמכפר עונותיהם של ישראל.

הגאולה בזכות האבות

וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם
אזכר והארץ אזכר (ויקרא כו, מב)

ואומרו וזכרתי וגו'. פירוש, כי הוידוי יועיל להקל מעליהם הגזירות הרעות, אבל להשיבם לכנס, צריך זכות אבות, והוא אומרו וזכרתי.

עוד ירצה לומר שזה תוספת טעם לגלות בארץ אויביהם, כי על ידי כן יעלה זכרון ברית אבות, ויזכור אותם לרחמים, מה שלא היה כן זולת זה. גם תהיה להם זכירת הרחמים כשישתתף עמהם זכרון הארץ, וזולת הגלותם בארץ העמים, אין צורך לזכרון הארץ לזוכרה עמה, והוא אומרו וזכרתי וגו' והארץ אזכור. והוסיף עוד לומר והארץ תעזב מהם, טעם אחר לגלות, כי בזה גם כן תרץ הארץ שבתותיה מה שלא היה כן בלא גלות: [אור החיים]

גאולה העתידה ע"י ובזכות הצדיקים

כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גואלו הקרב אליו וגאל את ממכר
אחיו (ויקרא כה, כה)

ואמר ומכר מאחוזתו, ירצה על המשכן משכן העדות, אשר הוא אחוזתו ית', שבו השרה שכינתו ובעונותינו נמכר הבית ביד האומות. וכמאמרם ז"ל (שמור"ר נא, ה) בפירוש פסוק מזמור לאסף [אלהים] באו גוים (תהלים עט, א) וגו'.

והודיע הכתוב, כי גאולתו היא ביד הצדיק, אשר יהיה קרוב לה', על דרך אומרו (לעיל י, ג) בקרובי אקדש, הוא יגאל 'ממכר אחיו', כי האדון ברוך הוא יקרא לצדיקים 'אח' כביכול, דכתיב (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם, ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ, גולים מעל שלחן אביכם, ומה יערב לכם החיים בעולם, זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם, הוא אלהי עולם ב"ה לעד, וימאס בעינינו תאוות הנדמים, ויעירם בחשק הרוחני, גם נרגש לבעל נפש כל חי, עד אשר יטיבו מעשיהם, ובזה יגאל ה' ממכרו. ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל, ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב: [אור החיים]

הבטחת הקב"ה לגאלנו

קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות. דומה דודי לצבי או לעפר האילים הנה זה עומד אחר כתלנו משגיה מן החלנות מציץ מן החרכים (שה"ש ב, ח-ט)

ואומרו קול דודי כו'. הכוונה, כי כאשר הבטיחנו המלך ב"ה לגאול אותנו, וזה הוא אומרו קול דודי כו', כאילו כבר נתקיים הענין ובא, וזה הוא אומרו הנה זה בא. ואומרו דומה דודי כו', שלא תאמר כי בימים אלו שעדיין לא בא, כי ח"ו אינו מביט אלינו, לא כן הוא, דומה דודי וכו' שהולך ומחזיר פניו, ובעת שאנו בבתי כנסיות, הוא עומד אחר כתלנו כו' יי'.

אופן הגאולה

גאולה מתוך חסד ורחמים

חכלילי עינים מיינ ולבן שנים מחלב (בראשית מט, יב)

חכלילי עינים וגו'. יכוין על דרך אומרו (תהלים סח, ז) 'מוציא אסירים בכושרות', ודרשו ז"ל (במדב"ר ג, ו) בכי ושירות, בכי למצרים ושירות לישראל. והוא אומרו חכלילי עינים, לשון אדמימות, שהוא ענין הדינים, שכל האדמימות יורה על עוצם המשפט, כי דמים בדמים נגעו. ואמר מיינ, פירוש, ממקור הדין שהוא היין.

או ירמוז, סיבת הנקמה היא מיינ, פירוש, מצד מה שחבלו ופשעו בני תורה מללמוד, לבי לבי על דבר זה, מעי מעי על אשר מנעו בני עולה אותנו מעסוק בתורת אל חי, ועל זה ינקום נקום בהתעוררות תגבורת הדינים. ובזמן עצמו ולבן שינים מחלב, יראה לנו לובן שינים מחלב. ואולי שירמוז באומרו ולבן על ישראל שקראו ה' 'בן' דכתיב (ירמיה לא, יט) 'הבן יקיר לי'. ואומרו מחלב, הוא בחינת החסד והרחמים אשר יעורר עלינו אבינו הזמן עצמו שהוא נוקם נקם. והוא אומרו (מיכה ז, טו) 'כימי צאתך וגו', כשם שאז היה בכי ושירות, כמו כן יהיה במהרה בימינו אמן: [אור החיים]

שלשה דברים יהיו בעת הגאולה

ויהיו בני יהודה למשפחתם לשלה משפחת השלני לפרץ משפחת הפרצי
לזרח משפחת הזרחי. ויהיו בני פרץ לחצרן משפחת החצרני לחמול
משפחת החמול (במדבר כו, יט-כ)

או תרמוז הפרשה לשלשה ענינים שיהיו בעת הפקידה. א' ביאת משיח בן אפרים
כמאמרם ז"ל (סוכה נב.). ב' גילוי משיח בן דוד. ג' כשימלוך ה' עלינו. כנגד
ביאת משיח בן אפרים, אמר שלה, ורמז שתפגע בו מדת הדין וימות בעונות ישראל,
והוא הרמוז בתיבת שלה כדרך אומרו (שמואל ב' ו, ז) 'ויכהו שם על השל'. וכנגד
משיח בן דוד, אמר לפרץ וגו', כי זה יעשה פרצה באומות וינקום דם צדיק. וכנגד
מלכות עולם, אמר לזרח וגו', רמז לכבוד ה' עלינו יזרח.

ואומרו ויהיו בני פרץ, אמר לשון צער, לרמוז על הצרות אשר יהיו בבוא הגואל,
כאומרם בגמרא (סנהדרין צח:) ייתי ולא אחמיניה, מרוב הצער של חבלי
משיח. ואומרו בני פרץ וגו', פירוש, תולדות היוצאות מביאת הגואל הרמוז בפרץ,
הם ב' דברים, א' שיבנה ה' חצר בית המלך והוא בית המקדש. אשר פעל ה' וכווננו
ידיו, ויהיו ישראל מבני פלטין שלו, והוא אומרו לחצרן משפחת החצרוני, והבן.
הב' לחמול משפחת החמולי, שיחמול עלינו בכל ענפי החמלה.

ואומרו אלה משפחות יהודה, פירוש, מה שיהיה להם מהמאורעות, גם הרעות
גם הטובות, ואומרו לפקודיהם, פירוש, כשיהיו נפקדים, יש פקידה לרעה
ויש פקידה לטובה כאמור בדבריהם ז"ל (זוהר ח"א קס.), ושני מיני פקידות נאמרו
בכתוב.

ואומרו ששה ושבעים אלף וחמש מאות, אולי שרמז ה' בזה מתי יהיה תכלית
הפקידה טובה הרשומה בסמוך שיזרח עלינו כבוד ה', ואמר עד עבור כל
גליות, גלות מצרים, וגלות בבל, וגלות אדום, כנגד גלות מצרים אמר ששה, לרמוז
לגלות מצרים שהיה לששה דורות, דכתיב (בראשית טו, טז) 'ודור רביעי ישוּבו הנה',
ועיין מה שכתבתי שם שג' דורות סבלו גלות לבד מיצחק ויעקב ויהודה הרי ששה,
כי התחלת הגלות היה משנולד יצחק. וכנגד גלות בבל, אמר ושבעים, דכתיב (ירמיה
כט, י) כי לפי מלאות לבבל ע' שנה. וכנגד גלות אדום שאנו עדיין בו, אמר אלף
וחמש מאות, ואם היו זוכים ישראל היו נמנים קע"ב שנה שנשאר מאלף הרביעי י"ב,

תכח _____ חודש מנחם אב ♦ פרדס אור החיים

וכיון שלא זכו, יתחיל החשבון מאלף החמישי, וחמש מאות מאלף הששי, ומקוים
אנו כי הוא זה קץ גליותינו, ויתקיימו כל היעודים הרשומים ויתחילו ניצוצי גילוי
הגאולה בהתחלת חמש מאות הבאים לשלום: [אור החיים]

מלך המשיח

בימות המשיח האמונה תתחזק

ואולם בעבור זאת העמדתך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי

בכל הארץ (שמות ט, טז)

בעבור וגו' ולמען ספר. ירצה בעבור הראותך את כחי, אתה שאמרת (לעיל ה, ב)
'מי ה'', ולמען ספר שמי באמצעותך בכל הארץ, פירושו, כל העולם יספרו
את גודל אשר עשה לממאן בדבריו. וכן שמענו שאמר מלך אחד גדול, כי אם יבוא
משיח ישראל ויעשה אות או מופת, כי לא יעשה כפרעה למאן בדבר ה':
[אור החיים]

התגלות משיח בן אפרים ומשיח בן דוד

והיה ביום השביעי יגלה את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבת
עיניו ואת כל שערו יגלה וכבס את בגדיו ורחץ את בשרו במים וטהר.

וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות (ויקרא יד, ט)

הם שני משיחים, ונקרא 'צפור', כי כן יתכנו נשמות העליונות כידוע. ועוד מצינו
שיתכנה הגואל לצפור, וזה לך לשון הזוהר בפרשת בלק (ח"ג ריב:;) ומההיא
מעתה יסגא חד עופא רברבא עלאה דישלוט בעלמא, וליה יתיהיב מלכותא וכו',
ע"כ. ומצינו שאמרו ז"ל (סוכה נב.) ששני משיחי ישראל הם, משיח בן אפרים ומשיח
בן דוד. ובתחילה יתגלה משיח בן אפרים וימות, ואח"כ יתגלה משיח בן דוד. וכנגד
ב' אלו, אמר ולקח למטהר ב' צפרים חיות טהורות, כל אלו הכינויים הם מעלות
הקדושה, כידוע לידועי דעת.

עמד אז בתחילת המאה הששית לאלף הששי, ואם כן כבר היה אז קע"ב שנים אחר הקץ שרשם, ולזה אמר
שהחשבון מתחיל מתחילת אלף החמישי.

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תכט

ואומרו ועץ ארז ושני תולעת ואזוב, רמז לזכות ג' אבות. עץ ארז, הוא 'אברהם', שהוא האדם הגדול בענקים, ושני תולעת, 'יעקב', ע"ד אומרו (ישעיה מא, ד) אל תיראי תולעת יעקב, ואזוב, הוא 'יצחק', שהוא בחינת הגבורה, שצריך צירוף זכות שלשתן.

ואמר ושחט כאן רמז להריגת משיח בן אפרים כמאמרו יתברך. אל כלי חרס על מים חיים, פירוש, בשביל כפרת העם פדיון נפשם, וכינה אותם כלי חרס, על דרך וייצר ה' [אלהים] את האדם עפר מן האדמה (בראשית ב, ז), שהוא כלי חרס. והכוונה בזה, לצד שנשארו ככלי חרס שעומד לשבירה, לצד גרעון התורה המתיחסת למים חיים, על סיבת מים חיים שאין בישראל תורה, ועל זה תשחט הצפור האחת. גם באמצעות דבר זה ילבוש ה' בגדי נקם, היפך מדותיו הרחמים, ויעשה כלה לגוים המריעים. וממוצא דבר אתה יודע, שאם יהיה בהם תורה לא ימות הצדיק. ותמצא שכתב האר"י ז"ל י"ב שצריך לכוין בתפילה הקבוע להתפלל על זה הצדיק שלא ימות, פירוש, כי באמצעות התפלה יתרבה זכותו ויעמוד חי, ותבוטל גזירת מות ממנו.

ואמר את הצפור החיה, שהוא משיח בן דוד, יקח אותה הקדוש ברוך הוא ויצרף עמו זכות האבות, ויצרף נקמת הצדיק שנהרג, והוא אומרו יקח אותה ואת עץ וגו' וטבל אותם [ואת הצפר החיה] בדם הצפור השחוטה, ויתגברו הרחמים מזכות האבות וממשיח הנהרג, ויתכפרו כל הדרגות הטומאות ומניעות דביקות ישראל.

והוא מה שרמז הכתוב כאן באומרו והזה על המטהר, פירוש, ענין כפרה, כי למען זכות האבות ולמען אשכול הנהרג הוא כופר, וכפר על בני". ואמר שבעה כנגד שבע הדרגות הטומאה אשר יטמאו בהם בית ישראל, כי הם שבעה כידוע. והן הנה הרמוזים בטומאת מת וטומאת נדה, דכתיב (יחזקאל לו, יז) כטומאת הנדה וגו', ובזה וטהרו. ואז ושלח את הצפור החיה, כאומרם בספר הזוהר בפרשת בלק (שם) וז"ל, ומה היא מערתא יסגא חד עופא רברבא עלאה דישלוט בכל עלמא, וליה יתיבה מלכותא וכו'. והוא אומרו על פני השדה, שהוא עולם הזה, שתהיה שולטת בכל העולם.

ואז וכבס המטהר שהם ישראל, את בגדיו הם בגדים הצואים שהיו מלובשים בנשמתו, כדרך אומרו (זכריה ג, ד) הסירו הבגדים הצואים. וגילח את כל שערו,

תל _____ חודש מנחם אב ♦ פרדס אור החיים

שהם בחינת צמחי החומר העכור, ורחץ במים, הוא התורה, בה יטהר מחשבותיו. ואחר יבא אל המחנה, זה מחנה שכינה, ירושלים היורדת בנויה מלמעלה. ואמר וישב מחוץ לאהל, כי לא יקרבו להזדווג לשכינה עד שישבו שבעה נקיים לחשש טומאה, 'וביום השביעי' יהיו ראויים לקבלת הארת הקדושה, כיוצא בזה תמצא שאמר ביחזקאל (מג, כו) שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו. נמצאת אומר ב' טהרות, טהרה הראשונה הרחקת הטומאה, והשניה היא הקרבת הקדושה: [אור החיים]

מיתת משיח בן יוסף

אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת (במדבר כד, יז)

עוד רמז במאמר דרך כוכב מיעקב על משיח בן דוד הרמז בכוכב כנוכר, ואומר וקם שבט מישראל ירמוז על משיח בן אפרים. והכוונה בזה, כי אם ישראל יהיו בגדר שיהיו נקראים יעקב, לא יאיר להם אלא משיח בן דוד, אבל משיח בן אפרים ימות במלחמה ראשונה שיהרגנו רומילוס כאומרם ז"ל (סוכה נב.), אבל אם ישראל יהיו כולן צדיקים שבשם ישראל יתכנו, אז אפילו אותו שבט שהוא משיח הבא מאפרים, וקם, פירוש, תהיה לו תקומה לפני אויביו ולא יהרגנו רומילוס. ותמצא שציון גדולי ישראל (פע"ח שער העמידה פי"ט ד"ה תשכון) לכוין בתפלתנו כשאנו אומרים 'לישועתך קוינו' וגו', לבקש רחמים על משיח בן אפרים שלא יהיה נהרג במלחמה.

ואומר ומחץ וגו'. יתבאר על פי דבריהם (ב"ר מד, כג) שאמרו כי ג' עמים אשר אמר ה' לאברהם, לבד מהז' שכבר הגיעו לפרק השג יד ישראל יכ"ט, הם עמון ומואב ואדום, והם הרמוזים במאמר קיני קניזי קדמוני, והוא אומר ומחץ פאתי מואב, פירוש, המשיח האמור יאבד מואב, ולא ישאיר לו פאה בכל זוויתיו, ולזה דקדק לומר פאתי.

וא ירמוז שיקדים דוד וימחצם וימדדם, ומלך המשיח יאבד פאותיו הנשארים מהם. וכנגד עמון אמר וקרקר כל בני שת, ויחסם לשת, לפי שהם חשופי שת. ולפי ששםם יש בו מדת בושת, אמר וקרקר, ולא אמר 'ומחץ': [אור החיים]

רכט. בסגולת משה כתב, דזהו מליצה מפרק ד' דערכין שנקרא השג יד, ורצונו לומר שכבר השיגה יד ישראל להורישם.

רוממות מלכות בית דוד

יזל מים מזליו וזרעו במים רבים וירם מאגג מלכו ותנשא מלכתו

(במדבר כד, ז)

ואמר לשון דלי לומר כי בערך פינה [בינה] הגדולה אשר עתיד ה' לגלות לישראל בסוף הדורות בימי מלך המשיח, שהוא שער החמישים של בינה, כל הארבעים ותשעה הם בגדר דלי בערכו. ואמר כי הגם שעתה הוא דלי, זרע ישראל יזכה לקחת מים רבים, שהוא שער הנ', והוא אומרו וזרעו במים רבים.

ואמר וירום מאגג מלכו, כאן גילה מלכות ישראל הקיימת, שהתחילה מאגג שהיא מלכות עמלק יל', ראשונה שעשה שאול, ומשם נפסקה מלכות שאול ונתנה לרעהו הטוב שהוא דוד. וטעם שכינה התחלת מלכותו מאגג, להעיר סיבת הדבר שהיה מצד אגג, פירוש, שהניחו שאול חי ולא הרגו, כאמרם ז"ל (מגילה יג.) שבאותה הלילה השריץ אגג זרע עמלק, וזה סיבה לעקירת מלכות שאול ולרומם מלכות בית דוד. ותנשא מלכותו, היא מלכות המשיח שהוא דוד, דכתיב (יחזקאל לו, כד) 'ועבדי דוד מלך עליהם', ירום ונשא מאוד, כאמור בישעיה (נב, יג).

עוד ירצה באומרו וירום מאגג, שתחילת פעולת מלך המשיח היא מלחמת עמלק, שכל עמלק בא מאגג כידוע, ואמרו ז"ל (תנחומא תצא יא) שאמר הקדוש ברוך הוא אין הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק, ותנשא מלכותו על כל העולם:
[אור החיים]

יסורים וחבלי משיח הם תיקון האומה

ואיש כי לא יהיה לו גאל והשיגה ידו ומצא כדי גאלתו (ויקרא כה, כו)

על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין צג.) אין איש אלא הקדוש ברוך הוא, דכתיב (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה, כשלא יהיה לו גואל, כי אין איש שם על לב, אין מנהל ואין מחזיק ביד אומה ישראלית להשיבה אל אביה. אל תאמר כי ח"ו אבדה תקוה, אלא והשיגה ידו ומצא כדי גאלתו, אמרו ז"ל (סנהדרין צד:) כי היסורין והגלות הם תקון האומה להכשירה, והוא מה שרמזו והשיגה ידו, על דרך אומרו (דברים ב, טו) יד

תלב _____ חודש מנחם אב ♦ פרדס אור החיים

ה' היתה בם, שהיא מדת הגבורה החובטת באומה בגלות המר, ובאמצעות זה ישיג למצוא כדי גאולת הבית:
[אור החיים]

וחשב את שני ממכרו והשיב את העדף לאיש אשר מכר לו ושב
לאחזתו (ויקרא כה, כז)

ואומרו וחשב וגו'. הנה לצד שהמכר הוא בעונותינו, כאומרו (ישעיה נ, א) הן בעונותיכם נמכרתם, והעון הוא חוב על האדם, בשעת קריעת השטר צריך לעשות חשבון החוב שעליו ולפרוע הנשאר. והוא אומרו וחשב את שני ממכרו, השנים שנשאר הבית מכור, ויתנכה לפי שיעור השנים מעונות ישראל, והעודף ישיב על דרך אומרם ז"ל (יומא פו:): במשפטי התשובה ותיקוניה תשובת המשקל, אם אדם נהנה מהעון, יסגף עמו כשיעור מה שנהנה מהחטא, ובזה יפרע חובו. וכמו כן יעשה אדון העולם כשיתקרב זמן הגאולה, והוא מאמרם ז"ל (סנהדרין צח:): שיהיו חבלי משיח. ובזה ושב לאחזתו, פירוש, חוזר אל הקדוש ברוך הוא, גם על ישראל, על דרך אומרם (דברים ל, ג) ושב ה' את שבותך ואמרו ז"ל (מגילה כט:): ישיב לא נאמר אלא ושב וגו':

משיח בן דוד מצפה לגאול את ישראל

כי יהיה בן אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיק האביון
(דברים טו, ז)

ובדרך רמז, ירמוז להעיר הערה גדולה על אחד המיוחד שבאומה, שאליו אנו מקוים ומצפים מתי יבוא, והוא מלך ישראל משיחנו אשר הוא אביון, וכבר נמשל לעני כאומרו (זכריה ט, ט) 'עני ורוכב על חמור'. ורמז הדבר אשר יסובבנו להיות אביון, ואמר בך, פירוש, בסיבתך, כי עונותינו האריכו קיצנו. גם רמז בתיבת בך, כי הוא אביון בנו, שמתאוה מתי יבוא לגאלנו. וצא ולמד ממה שאמרו רבותינו ז"ל (כתובות עז:): במעשה רבי יהושע בן לוי, שכשראהו מלך המשיח שאלו על ישראל שבעולם, ואמר לו ריב"ל כי הם יושבים ומצפים ביאתו, וכששמע כן געה החסיד בבכיה רבה מתשוקתו לבא לגאלם ר"ל. ולזה רמז באומרו מאחד אחיך, שהוא

ר"ל. כתב בזוהר (ח"ב ר"ג), בכל ראש חודש ושבת אומרים הנשמות שבגן עדן למשיח צערא דישאל וגועה וכוכה עליהם.

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תלג

המיוחד שבאחיק, על דרך שפירשו רבותינו ז"ל (תרגום יונתן בראשית כו, י) באומרו 'כמעט שכב אחד העם' (שם), שרצונו לומר אחד המיוחד, שהוא מלך העם.

ואומרו באחד שעריך, להעיר אליו שהוא מיוחד שבסנהדרין, שאין כמוהו מורה, כאומרו (ישעיה יא, ד) 'ושפט בצדק וגו' ולא למראה עיניו ישפוט' וגו', אלא 'והריחו ביראת ה'' (שם), ופירושו, **שעריך**, על דרך אומרו (לקמן כה, ז) 'ועלתה יבמתו השערה'. ואומרו **בארצך**, להעיר כי הורתו ולידתו בארץ ישראל הקדושה.

או ירצה על זה הדרך, אביון באחד שעריך, על פי דבריהם ז"ל שאמרו בספר הזוהר (זו"ח נח מ). וז"ל, אי חדא קהילא או חדא כנישתא יתערון בתיובתא, מיד אתי בן דוד, ע"כ. ומעתה אביון הוא תאב בדבר זה, שהוא אחד שעריך, שזה יספיק למלאות תאותו לבא ברינה. ואומרו, **בארצך**, העיר מקום תאותו, היא ארץ הקדושה אשר ה' אלהיך נותן לך, שהוא תאב מתי תפקד 'העיר היונה' (צפניה ג, א) חמדת הלבבות.

ויצו ה' לכל איש ישראל שלא יאמץ את לבבו וגו', אלא יתחזק בכל עוז ותעצומות למלאות חשק האחד המיוחד, כי באמצעות מעשה בני אדם, ובפרט במצות הצדקה דכתיב (ישעיה נד, יד) 'בצדקה תכונני', וגמר אומר מאחיק האביון, פירושו, מסיבת אחיק האביון הידוע, שיעריך אדם בדעתו שהמעשה הוא לתכלית דבר זה של משיח ה' שמו חיים ילב: [אור החיים]

רלב. בסגולות משה (השמיטה לפרשת בראשית) כתב ששמע מצדיק אחד ש'חיים' הם ר"ת של שמות של המשיח ח'נינא, י'נון, יו"ד של שם השם, מ'נחם. ועוד שמע מרבי דוד ממיריפאליע ש'משיח' ר"ת מ'שיח ה'' ש'מו חיים. הרבה האריכו בענין שמו של משיח ואין כאן די מקום להאריך ומ"מ אני לך. בגמרא (סנהדרין צו:) איתא אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק, מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי, אמר ליה, מאן בר נפלי, אמר ליה, משיח. משיח בר נפלי קרית ליה, אמר ליה, אין, דכתיב (עמוס ט, יא) ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת. [במפרשי הזוה"ק (וישלה קסח). כתבו דשמו 'בר נפלי'] עוד איתא (שם צח:) בענין משיח איתא: מה שמו, דבי רבי שילא אמרי, שילה שמו, שנאמר (בראשית מט, י) עד כי יבא שילה [וראה במהר"ל בספרו נצח ישראל (פרק מא) מש"כ בזה, ובספר ישועות משיחו לאברבנאל (ח"ב העין השני פ"א)]. דבי רבי ינאי אמרי, ינון שמו, שנאמר (תהלים עב, יז) יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו. [במהרש"א ח"א כתב ינון על שם שררה ומלכות עיי"ש ובדבש לפי (מערכת י' אות ל"ח)] דבי רבי חנינה אמר, חנינה שמו, שנאמר (ירמיהו טו, יג) אשר לא אתן לכם חנינה. ויש אומרים מנחם בן חזקיה שמו, שנאמר (איכה א, טו) כי רחק ממני מנחם משיב נפשי [ור"ת של משיח מ'נחם, שילה, ינון, ח'נינה. וראה בכל בו (סימן קכ"ב) שכתב, צמח בגימטריא מנחם והוא שמו של משיח וראה שם מש"כ לדעת חשבון האדם בנפשו]. ורבנן אמרי, חיורא דבי רבי שמו שנאמר (ישעיהו נג, ד) אכן חלינו הוא נשא ומכאבנו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מכה אלהים ומענה. במדרש (ב"ר עה, י) איתא עה"פ (בראשית לב, ו) ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה, נאמר חמור זה מלך המשיח, שנאמר (זכריה ט, ט) עני ורוכב על החמור. בספר שארית ישראל הביא שהרמ"א הוסיף בגליון הגמרא סנהדרין שלו בענין שמו של משיח, ואני אומר, שכנא שמו שנאמר (דברים יב, ה) לשכנו תדרשו [ראה מש"כ הרמ"א בתשובותיו (סימן מ"ה) על רבי שלום שכנא מלובלין נר ישראל, אורו יזהיר כוהנו השמים, הוא אשר נודע וכו']. ובהגהות שי למורא (אבהע"ז סי' קכ"ט שמות אנשים אות ש) כתב, ששמע שהגאון רבי שכנא הוסיף הגה"ה בגמרא סנהדרין ואני אומר

ירושלים

העיר נחרבה כי הרבו בעבירות

אמר אב"י לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחיללו את השבת וכו' אמר רבי אבהו לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית וכו' (שבת ק"ט:)

ונראה, לא חרבה ירושלים וכו' אלא בשביל שבטלו ק"ש וכו' ואר"א לא חרבה ירושלים וכו' אלא שבטלו וכו', נראה כי כולו הוה בה בירושלם עד שנחרבה, ואי לא היתה בה אחת מכל העבירות הנזכרים לא היתה נחרבת, ולזה דקדקו לומר, לא חרבה אלא וכו' בשלילת הענין, דאחר האמת, אילו היו משמרין את השבת, הגם דהוה כל הנהו עבירות בידם היו ניצולין, כיון דשקול שבת כנגד כל התורה, הגם שביטלו כל התורה כולה, הרי הם כשקולין ולא היו יוצאים מחזקתם ירושלם, וג"כ אלו היו קורין קריאת שמע ערבית ושחרית, הגם שהיו בידם שאר העבירות ושבת בכלל, לא היתה ירושלם נחרבת, דק"ש תנן כאומרם ז"ל כל הקורא ק"ש וכו' כאילו קיים והגית בו יומם ולילה והיו ניצולין, וכפי זה כל הנהו מקרא דדרשינן מינייהו לא קשה אהדדי, וק"ל: [חפץ ה']

חורבן הבית וירושלים

ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד תם שנת ממכרו ימים תהיה גאלתו (ויקרא כהו, כט)

אחר שאמר ענין מכר הבית, חזר הכתוב לתת טעם לדבר איך יהיה הדבר הזה שימכור ה' אחוזתו בית הבחירה, והוא אומרו ואיש זה הקדוש ברוך הוא, כי ימכור בית מושב, פירוש, בית שבו מושב אלהים, זה בית המקדש, עיר חומה, זו

שכנא שמו שנאמר (דברים יב, ה) לשכנו תדרשו, ע"כ. וראה במהר"ל הנ"ל ושפתים ישק. במדרש (איכ"ר א, נא) איתא רבי אבא בר כהנא אמר ה' שמו, ורבי יהושע בן לוי אמר ששמו צמח, ורבי ביבא סגוריא אמר שנהירא שמו. ובכל בו (סימן ק"ה) כתב, דשמונה שמות יש למשיח ינון, צמח, פלא יועץ, משיח, אל, גבור, אביעד ושלום. בסו"ס טיב החליצה [להגראי"ל צינץ] מובא ההספד שהספיד על רבי מאיר לייב צילק ואמר עליו רוח אפינו משיח ה' שהוא ר"ת של שמו מאיר. וראה בקונטרס 'עטרת חיים' בריש הספר, פרק ששי 'אמרות צדיקים על הספר, בענין המעשה אמן מאיש אחר.

פרדס אור החיים ♦ חודש מנחם אב _____ תלה

ירושלים דכתיב (תהלים קכה, ב) ירושלים הרים סביב לה, אמר הטעם הוא והיתה גאולתו, שבאמצעות זה אדרבה נגאל, על דרך אומרם ז"ל (איכ"ר ד, יד) בפסוק (תהלים עט, א) מזמור לאסף וגו', שהשליך ה' חמתו על עצים ואבנים, שזולת זה לא היה נשאר מישראל שריד ופליט, ואם אין ישראל אין בית המקדש ולא ירושלים, לזה והיתה גאולתו של עם, וגאולת הבית, כי יש תקוה ושבו בנים לגבולם (ירמיה לא, טז): [אור החיים]

